

สุนทรียศาสตร์ AESTHETICS

พิมพ์ครั้งที่ 3

ศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย ลีงห์ยะบุคย์

สุนทรียศาสตร์ AESTHETICS

พิมพ์ครั้งที่ 3

พุทธศักราช 2564

[ปรับปรุงเนื้อหาใหม่]

ศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์

สุนทรียศาสตร์ AESTHETICS

จัดพิมพ์โดย : ศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์

141/3 บ้านเขาควาดีไฮ้ไฮ้ ถนนถีนานนท์ ตำบลตลาด

อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม 44000

E-Mail Prosupachaibooks@gmail.com

ข้อมูลบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์.

สุนทรียศาสตร์ = Aesthetics.- พิมพ์ครั้งที่ 3.- มหาสารคาม : [ม.ป.พ.], 2564.
464 หน้า.

1. สุนทรียศาสตร์. I. ชื่อเรื่อง.

701.17

ISBN 978-616-586-460-2

ISBN (e-book)

ปก และ ออกแบบกราฟิก : อนุรักษ์ โคตรชมพู และ อภิเชษฐ์ ตีคลี

“สุนทรียศาสตร์มิใช่ศาสตร์ที่ทำหน้าที่เพียงค้นหาธรรมชาติ
และความหมายของความงามเท่านั้น
แต่ยังเป็นศาสตร์ที่มีบทบาทสำคัญในการประเมินและอธิบายคุณค่า
ของผลงานศิลปะที่แตกต่าง หลากหลาย และสลับซับซ้อน
ไปตามลักษณะของสังคมวัฒนธรรมของมนุษย์ทั้งในอดีตและปัจจุบัน”

ศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์

คุณค่าของตำราวิชาสุนทรียศาสตร์ AESTHETICS เรื่องนี้

ผู้เขียนขออุทิศบูชา

คุณพ่อประจัญ และคุณแม่สุกใส สິงห์ยะบุศย์

คุณตาถาวร และคุณยายทองคุณ บุญญา

ผู้ให้ชีวิตและเลี้ยงดูผู้เขียน

คำนำ

(การพิมพ์ครั้งที่ 1¹ พ.ศ.2543)

“สุนทรียศาสตร์” เป็นหนึ่งในแกนหลักสี่ศาสตร์ของ “ศิลปกรรมศาสตร์” ซึ่งประกอบด้วย ศิลปะปฏิบัติ ประวัติศาสตร์ศิลป์ ศิลปวิจารณ์ และสุนทรียศาสตร์

ศาสตร์ทั้งสี่สาขาข้างต้นเป็นโครงสร้างสำคัญ ทำหน้าที่เป็นเสมือนเสาหลักหนุนส่งให้ การศึกษาทัศนศิลป์และวงการศิลปกรรมศาสตร์ทุกระดับดำรงอยู่และพัฒนาอย่างมีคุณภาพ ดังจะ เห็นได้จากอารยประเทศทั้งหลาย ต่างให้ความสำคัญกับคุณภาพศิลปกรรมทั้งสี่แกนหลักข้างต้น โดยส่งเสริมให้บุคคลที่เกี่ยวข้อง ในที่นี้คือ ศิลปิน นักประวัติศาสตร์ศิลปะ นักวิจารณ์ศิลปะ และ นักสุนทรียศาสตร์ทำงานประสานกันอย่างเข้มแข็ง ในที่สุดวงการศิลปะของอารยประเทศดังกล่าวก็ เจริญไพบูลย์ ส่งผลต่อผู้คนและสังคมมีความรู้ ความเข้าใจ ความซาบซึ้ง และตระหนักในคุณค่าของ ศิลปกรรมที่มีต่อชีวิตและสังคมวัฒนธรรม

กล่าวสำหรับพัฒนาการทางศิลปะของประเทศไทย โดยเฉพาะศิลปะร่วมสมัยนั้นว่ามีความ เจริญก้าวหน้าไม่แพ้านานอารยประเทศ แต่ยังมีช่องว่างระหว่างสาธารณชนกับการชื่นชม ศิลปกรรมร่วมสมัย ดังจะเห็นได้จากสังคมในระดับสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ที่มีหน่วยงานด้าน ศิลปกรรมศาสตร์อยู่ด้วย มักจะมีเสียงสะท้อนด้านวิกฤติความไม่เข้าใจและเห็นถึงคุณค่าศิลปะ จาก ฝ่ายผู้บริหารสถาบันและบุคลากรต่างสาขา และมักจะนำมาซึ่งความน้อยเนื้อต่ำใจของบุคลากร สาขาศิลปะ รวมทั้งนิสิตนักศึกษาทำนองว่า “คนอื่น” ไม่เข้าใจศิลปะและผู้คนในวงการศิลปะ จึงขาด การส่งเสริมเหมือนกับศาสตร์อื่น ๆ ขณะเดียวกัน ฝ่ายบริหารและบุคลากรสาขาอื่น ส่วนหนึ่งก็ มักจะมองว่าผลงานศิลปะ โดยเฉพาะศิลปะร่วมสมัยเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น เพื่อสนองตอบต่ออัตตาของ ศิลปิน หรือมีไว้ชื่นชมเฉพาะผู้คนในวงการศิลปะด้วยกันเองเท่านั้นเอง มิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับวิถี ชีวิต วิถีสังคม และวิถีวัฒนธรรมทั้งในระดับท้องถิ่นหรือระดับประเทศชาติแต่อย่างใด

ในทัศนะของผู้เขียน ซึ่งเป็นอาจารย์ผู้สอนกลุ่มวิชาทฤษฎีทัศนศิลป์มาโดยตลอด เห็นว่า ต้นเหตุของปัญหาส่วนหนึ่งอยู่ที่การจัดการเรียนการสอนศิลปะในระดับอุดมศึกษา ที่อาจให้

¹ การพิมพ์ครั้งที่ 1 ปี พ.ศ. 2543 ใช้ชื่อ “สุนทรียศาสตร์ในทัศนศิลป์” (Aesthetics in Visual Art) เนื่องจาก ในช่วงปีการศึกษาดังกล่าว ผู้เขียนสอนวิชาสุนทรียศาสตร์ให้กับนิสิตทั้งสาขาทัศนศิลป์ ดุริยางคศิลป์ และ ศิลปะการแสดง จึงใช้ชื่อตำราเพื่อจำแนกกลุ่มผู้เรียนว่า “สุนทรียศาสตร์ในทัศนศิลป์”

การศึกษาศิลปกรรมศาสตร์ทั้งสี่กลุ่มอย่างขาดดุลยภาพ ผู้นำการจัดการเรียนการสอนมักจะ มุ่งเน้นด้านศิลปะปฏิบัติ และได้เสริมสร้างองค์ความรู้กลุ่มวิชาทฤษฎีศิลปะอย่างเพียงพอ โดยเฉพาะกรณีวิชาสุนทรียศาสตร์ ซึ่งเป็นศาสตร์ที่ทำความเข้าใจ และวิเคราะห์คุณค่าของผลงาน ศิลปะที่แตกต่างและหลากหลาย ซึ่งในที่สุดย่อมส่งผลดีต่อการทำหน้าที่สร้างสรรค์ศิลปะของนิสิต ไปพร้อมกัน อีกทั้งยังเป็นศาสตร์ที่จะช่วยให้นิสิตและบัณฑิตศิลปะ ทำหน้าที่สร้างความรู้ ความเข้าใจ ให้เกิดขึ้นกับสาธารณชน เพื่อเป็นการลดช่องว่างด้านความเข้าใจ ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของการ ตระหนักถึงคุณค่าศิลปกรรม

กล่าวสำหรับตำรา **สุนทรียศาสตร์ในทัศนศิลป์** เล่มนี้ ผู้เขียนค่อนข้างเน้นนำเสนอประเด็น หลักมากกว่ารายละเอียด โดยกระบวนการเรียนการสอนวิชานี้ จะเริ่มจากการตั้งประเด็นหลักแล้ว สอบสวนสาวลึกเข้าไปสู่การแตกประเด็นย่อย และปรากฏการณ์ทางศิลปะที่หลากหลายภายใต้ ประเด็นดังกล่าว ด้วยการอภิปรายและถกเถียงกันผ่านกรณีตัวอย่างอย่างกลุ่มลี้ก จึงหวังว่า **สุนทรียศาสตร์ในทัศนศิลป์** เล่มนี้ จะมีประโยชน์ในการทำความเข้าใจสุนทรียศาสตร์ หนึ่งในสี่แกน หลักศิลปกรรม สำหรับนิสิต นักศึกษาและสาธารณชนภายนอกวงการศิลปกรรม รวมทั้งศิลปิน ผู้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะไปพร้อมกัน

ผู้เขียนขอขอบพระคุณศิลปิน นักวิชาการศิลปะ นิสิตนักศึกษา และสาธารณชนทุกคนที่ใช้ ตำราเล่มนี้ศึกษา และขอขอบพระคุณยิ่งหากท่านจะกรุณาแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม และ เสนอแนะแก่ผู้เขียนเพื่อพัฒนาสุนทรียศาสตร์ในทัศนศิลป์ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นในวาระถัดไป

ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์

20 กันยายน พ.ศ. 2543

คำนำ

(การพิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2559 และครั้งที่ 3 พ.ศ.2561)

ตำราวิชา **สุนทรียศาสตร์** ชื่อภาษาอังกฤษ **Aesthetics** เล่มนี้ ปรับปรุงและขยายโครงสร้างเนื้อหาจากตำราเรื่อง **สุนทรียศาสตร์ในทัศนศิลป์** ที่ผู้เขียนได้เขียนเพื่อให้นักศึกษาศิลปะ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ใช้ประกอบการเรียน วิชา **สุนทรียศาสตร์** ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 เป็นต้นมา ซึ่งกรณี **สุนทรียศาสตร์ในทัศนศิลป์** เป็นผลสืบเนื่องจากการที่ผู้เขียนรับผิดชอบการสอนรายวิชา **สุนทรียศาสตร์** มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 จึงได้รวบรวมเอกสารจากการศึกษาค้นคว้า ประกอบการจัดการเรียนการสอนที่เป็นระบบ และได้เรียบเรียงเป็นรูปเล่ม พิมพ์เผยแพร่ครั้งที่ 1 ในปี พ.ศ. 2543 ในชื่อ **สุนทรียศาสตร์ในทัศนศิลป์** ได้ใช้ประกอบการเรียนการสอน และเป็นฐานคิดเชิงวิชาการสำคัญในการพัฒนาศิลปะนิพนธ์ และการเรียนการสอนวิชา **ศิลปวิจารณ์** หรือ **Art Criticism** ทั้งระดับปริญญาตรีและปริญญาโท สาขา **ทัศนศิลป์** มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มาอย่างต่อเนื่อง และเป็นตำราที่ได้รับความนิยมกระจายในกลุ่มอาจารย์ผู้สอนและนิสิต นักศึกษาที่เรียนวิชาสุนทรียศาสตร์ และศิลปะวิจารณ์ ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างกว้างขวาง ซึ่งผู้เขียนรับทราบได้จากการบอกกล่าวของอาจารย์ต่างมหาวิทยาลัยที่ได้นำตำรา **สุนทรียศาสตร์ในทัศนศิลป์** ไปใช้สอนและขออนุญาตให้นักศึกษาของตนถ่ายสำเนาเอกสารตำราเล่มนี้ไว้ศึกษาส่วนตัว ทำให้ผู้เขียนตั้งปณิธานที่จะขยายเนื้อหาและพิมพ์เผยแพร่ตำราเรื่องนี้เป็นวิทยานุสรณ์โดยไม่หวังประโยชน์ทางธุรกิจตอบแทน

สำหรับตำราวิชา **สุนทรียศาสตร์ AESTHETICS** เล่มนี้ ผู้เขียนได้ปรับโครงสร้างเนื้อหาจาก “**สุนทรียศาสตร์ในทัศนศิลป์**” เป็น 4 หน่วยความรู้ จำแนกเป็น 9 บท โดยปรับปรุงเพิ่มเติมจากเล่มแรก คือ หน่วยความรู้เกี่ยวกับ **มนุษย์กับศิลปะและความงามของศิลปะ** และ หน่วยความรู้ **สุนทรียศาสตร์ในฐานะไฟส่องทางการพิจารณาคุณค่าและนำเสนอทัศนศิลป์** เพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา **สุนทรียศาสตร์ รหัสวิชา 0605302** หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ฉบับปรับปรุงใหม่ ซึ่งมีเนื้อหาวิชากว้างขวางขึ้น ประการสำคัญ หน่วยความรู้และข้อมูลที่เพิ่มเติมเข้ามาใหม่ ในส่วนของหน่วยความรู้ที่ 1 มนุษย์กับศิลปะและความงามของศิลปะ เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปะ เน้น **ทัศนศิลป์** ซึ่งเป็นตัวบทศิลปกรรมในตำราเรื่องนี้ และหน่วยความรู้ที่ 4 **สุนทรียศาสตร์ในฐานะไฟส่องทางการพิจารณาคุณค่าและนำเสนอทัศนศิลป์** เป็นหน่วยความรู้ที่ทำหน้าที่นำเสนอหลักการและกรณีตัวอย่าง การใช้ความรู้จากหน่วยความรู้ที่ 1-2-3 เป็นแนวทางการนำเสนอศิลปกรรม ซึ่งเป็นหน้าที่ของวิชา **สุนทรียศาสตร์**

สำหรับการพิมพ์ครั้งที่ 2 และครั้งที่ 3 นี้ ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์ 2 ประการสำคัญ คือ

- 1) เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการนำร่อง โครงการเสริมสร้างศักยภาพทางวิชาการศิลปกรรมศาสตร์ ของ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- 2) เพื่อยกระดับความงอกงามทางวิชาการด้าน ศิลปกรรมศาสตร์ สาขาทัศนศิลป์ กรณีของรายวิชาด้านคุณค่าเชิงสุนทรียะ ซึ่งเมื่อผู้เขียนมี พัฒนาการทางวิชาการที่กว้างขวางขึ้น พบว่า **วิชาสุนทรียศาสตร์ มีปริมณฑลทางวิชาการที่ผสม กับความเป็นมนุษย์และสังคมวัฒนธรรมของผู้คนในระดับต่าง ๆ ควบคู่กันไป หากใช้เป็นศาสตร์ที่ ตัดแยกจากสังคมวัฒนธรรมของมนุษย์** จึงได้ปรับโครงสร้างที่สัมพันธ์กับมนุษย์และสังคมมนุษย์ใน ส่วนแรก และเพิ่มเติมโครงสร้างด้านการนำเอาศาสตร์ด้านสุนทรียะไปใช้เป็นแนวทางในการ พิจารณาคุณค่าศิลปะในส่วนหลังดังกล่าวข้างต้น โดยได้เพิ่มรายละเอียดของเนื้อหา การใช้ภาษา วิชาการที่ไม่ซับซ้อน ไม่ใช้ศัพท์ปรัชญาจนเกินไป ตรงกันข้าม ผู้เขียนได้พยายาม ‘ย่อ’ ความยาก ของภาษาทางปรัชญาให้ง่ายต่อความเข้าใจ การยกตัวอย่างภาพประกอบและอธิบายภาพเชื่อมโยง กับเนื้อหาค่อนข้างละเอียดเป็นพิเศษ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจประเด็นและสาระสำคัญของเนื้อหา และ สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาความคิดเชิงปรัชญาสุนทรียศาสตร์ได้จริง ๆ โดยพยายามยกกรณี ตัวอย่างปรากฏการณ์ศิลปะในประเทศไทย ควบคู่กับศิลปะสากลในส่วนที่เป็นกลุ่มต้นแบบ เพื่อให้ ผู้เรียนซึ่งเป็นนิสิตสาขาทัศนศิลป์ได้เรียนรู้ศิลปะสำคัญของโลก และรู้จักศิลปะและศิลปินร่วมสมัยใน ประเทศของตน โดยเฉพาะผลงานของศิลปินแห่งชาติและศิลปินคนสำคัญของไทยไปพร้อมกัน

ประการสำคัญ เมื่อผู้เขียนได้ศึกษาค้นคว้าทั้งด้านสุนทรียศาสตร์ และประวัติศาสตร์ศิลปะ อย่างถี่ถ้วน พบว่า สุนทรียศาสตร์มิใช่ศาสตร์ที่ทำหน้าที่เพียงค้นหาธรรมชาติและความหมายของ ความงาม หรือ **ความรู้สึกเพลิดเพลินยินดี** เท่านั้น แต่ยังมีศิลปะบางกลุ่ม ที่มีได้มีเป้าหมายเพื่อ สร้าง**ความรู้สึกเพลิดเพลินยินดี** แต่มุ่งเป้าหมายไปที่การ **สำแดงอารมณ์ความรู้สึก** ที่มีทั้งหดหู่ เศร้าหมอง เสียสละ ซ้ำปัญหา วิพากษ์วิจารณ์สังคม และต่อต้านอำนาจรัฐ รวมทั้งศิลปกรรมกลุ่มที่ ‘**เล่นกับความคิด**’ ที่ก่อตัวและพัฒนาสืบเนื่องจากการนำเสนองานของศิลปินคนสำคัญของกลุ่ม Dadaism และกลุ่ม New Realism ในสังคมวัฒนธรรมยุโรป ตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้น มา ในงานศิลปะที่ถูกเรียกว่า Conceptual Art อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งในกรณีศิลปะกลุ่มสุดท้าย ผู้เขียนได้นำเสนอหลักความคิด “**ศิลปะคือการแสดงออกซึ่งความคิดอันบรรเจิดและชวนพิศวง**” ที่ พัฒนาขึ้นมาจากการทำหน้าที่ผู้สอนหลักในวิชาสุนทรียศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลปะตะวันตก และ วิชาศิลปะวิจารณ์ อย่างต่อเนื่องร่วมสองทศวรรษ

กล่าวสำหรับ **สุนทรียศาสตร์** เล่มนี้ มีโครงสร้าง 4 หน่วยความรู้ ส่วนเนื้อหา จำแนกเป็น 9 บท ดังนี้

หน่วยความรู้ที่ 1 มนุษย์กับศิลปะและความงามของศิลปะ ประกอบด้วย 2 บท คือ บทที่ 1 มนุษย์ในฐานะผู้สร้างสรรค์และชื่นชมคุณค่าของงานศิลปะ และบทที่ 2 สุนทรียศาสตร์ในผลงานทัศนศิลป์

หน่วยความรู้ที่ 2 จุดยืน มุมมอง และตำแหน่งคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ ประกอบด้วย 2 บท คือ บทที่ 3 ทัศนศิลป์ในฐานะวัตถุสุนทรียะ บทที่ 4 จุดยืน มุมมองและการพิจารณาคุณค่าทางสุนทรียะ

หน่วยความรู้ที่ 3 ทฤษฎีทางศิลปะ ความเชื่อ ความหมาย และคุณค่าศิลปะ ประกอบด้วย 4 บท คือ บทที่ 5 ศิลปะคือการเลียนแบบ บทที่ 6 ศิลปะคือรูปทรง บทที่ 7 ศิลปะคือการแสดงออกซึ่งอารมณ์และความรู้สึก และบทที่ 8 ศิลปะคือการแสดงความคิดอันบรรเจิดและชวนพิศวง

หน่วยความรู้ที่ 4 สุนทรียศาสตร์ในฐานะไฟส่องทางการพิจารณาคุณค่าทัศนศิลป์
หน่วยความรู้นี้ มีเพียงบทเดียว คือ บทที่ 9 การวิเคราะห์ ประเมินคุณค่า และกรณีศึกษาการนำเสนอทัศนศิลป์

จากการที่ตำราวิชา **สุนทรียศาสตร์ AESTHETICS** ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 เกิดจากการประมวลองค์ความรู้จากสอน การแต่งหนังสือและตำราวิชาการ อาทิ ประวัติศาสตร์ศิลปะตะวันตก (พิมพ์ครั้งที่ 6 พ.ศ. 2558) ทัศนศิลป์ปริทัศน์ สุนทรียศาสตร์ในทัศนศิลป์ การวิจัย การบรรยายพิเศษ การปาฐกถา และทำหน้าที่วิชาการตามวาระต่าง ๆ รวมทั้งการสัมภาษณ์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับศิลปิน นักวิชาการศิลปะ และนักวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ประสบการณ์ข้างต้นเป็นฐานการบูรณาการระบบความรู้และความคิดในการพัฒนา **ตำราวิชาสุนทรียศาสตร์ AESTHETICS** เล่มนี้

ผู้เขียนจึงขอขอบพระคุณอย่างสูงต่อทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ประกอบด้วยศิลปินและหน่วยงานเจ้าของผลงาน ที่ผู้เขียนนำผลงานมาประกอบเอกสารเรื่องนี้ เพื่อความเข้าใจแนวคิดและเนื้อหาอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งผู้เขียนได้อ้างอิงไว้ได้ภาพ ขอขอบพระคุณอย่างสูงต่อนักปรัชญานักสุนทรียศาสตร์ นักประวัติศาสตร์ศิลปะ และนักวิชาการซึ่งมีผลงานและนามปรากฏในการอ้างอิงและบรรณานุกรมทุกท่าน ผู้เขียนขอขอบพระคุณอย่างสูงยิ่งมา ณ ที่นี้

ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์

15 ธันวาคม พ.ศ. 2559

22 ตุลาคม พ.ศ. 2561

สารบัญ

บทที่	หน้าที่
หน่วยความรู้ที่ 1 มนุษย์กับศิลปะและความงามของศิลปะ	1
บทที่ 1 มนุษย์ในฐานะผู้สร้างสรรค์และชื่นชมคุณค่าของงานศิลปะ	5
บทที่ 2 สุนทรียศาสตร์ในงานทัศนศิลป์	33
หน่วยความรู้ที่ 2 จุดยืน มุมมอง และตำแหน่งคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์	97
บทที่ 3 ทัศนศิลป์ในฐานะวัตถุสุนทรีย์	101
บทที่ 4 จุดยืน มุมมอง และการพิจารณาคุณค่าทางสุนทรีย์	151
หน่วยความรู้ที่ 3 ทฤษฎีทางศิลปะ	187
บทที่ 5 ศิลปะคือการเลียนแบบ	197
บทที่ 6 ศิลปะคือรูปทรง	247
บทที่ 7 ศิลปะคือการแสดงออกซึ่งความรู้สึก	289
บทที่ 8 ศิลปะคือการแสดงความคิดอันบรรเจิดและชวนพิศวง	343
หน่วยความรู้ที่ 4 สุนทรียศาสตร์ในฐานะไฟส่องทางการพิจารณาคุณค่า และนำเสนอทัศนศิลป์	379
บทที่ 9 การวิเคราะห์ ประเมินค่า และกรณีศึกษาการนำเสนอทัศนศิลป์	383
บรรณานุกรม	427
ประวัติผู้เขียน	433

สารบัญภาพประกอบ

ภาพประกอบที่	หน้าที่
ภาพประกอบที่ 1 รัชกาลที่ ๙ เสด็จเลียบพระนครทางสถลมารค	2
ภาพประกอบที่ 2 พระพุทธเจ้าประทานความสุข	5
ภาพประกอบที่ 3 วัวไบซัน	10
ภาพประกอบที่ 4 ภาพเขียนของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ที่ผาแต้ม อำเภอโขงเจียม อุบลราชธานี	12
ภาพประกอบที่ 5 วินัสแห่งวิลเลนดรอพ และ วินัสเดมิโร	14
ภาพประกอบที่ 6 ธรรมชาติได้สร้างให้สมองซีกขวาของมนุษย์	17
ภาพประกอบที่ 7 ระเบิดนิวตริโน	18
ภาพประกอบที่ 8 ภาพออกแบบเครื่องบิน	19
ภาพประกอบที่ 9 ชนเผ่า Surma	22
ภาพประกอบที่ 10 รามเกียรติ์	24
ภาพประกอบที่ 11 Rama Rama 1	25
ภาพประกอบที่ 12 ฟ็อนเล็บผู้ไทย	26
ภาพประกอบที่ 13 นกเขาขาวเสียง	27
ภาพประกอบที่ 14 Ugly or not?	28
ภาพประกอบที่ 15 ทะเลหมอก	30
ภาพประกอบที่ 16 เสียงขลุ่ยทิพย์	33
ภาพประกอบที่ 17 The School of Athens	37
ภาพประกอบที่ 18 ผังอธิบายโครงสร้างของปรัชญากรีก	43
ภาพประกอบที่ 19 แผนที่กรีกโบราณ	47
ภาพประกอบที่ 20 นักสู้และนักกายกรรมบนหลังวัวกระทิง	50
ภาพประกอบที่ 21 ไนกี้ (Nike) เทพีแห่งชัยชนะของกรีกโบราณ	53
ภาพประกอบที่ 22 โรงมหรสพกลางแจ้ง	56
ภาพประกอบที่ 23 สุนทรียศาสตร์ในฐานะหนึ่งในสี่ของศิลปกรรมศาสตร์	60
ภาพประกอบที่ 24 Pee-Kamol C/2011	61
ภาพประกอบที่ 25 จิตรกรรมสีน้ำมันของ สิริรัฐภา น้อยวิชัย	63

ภาพประกอบที่	หน้าที่
ภาพประกอบที่ 26 Ninh Binh (Yellow Rain)	72
ภาพประกอบที่ 27 Karen Girl	76
ภาพประกอบที่ 28 Coliwosspa	81
ภาพประกอบที่ 29 “หม้ออุ” เครื่องปั้นดินเผาประเภทเนื้อ ชุมชนบ้านหม้อ มหาสารคาม	84
ภาพประกอบที่ 30 ศาลเจ้าปู่คำหัวช้าง	86
ภาพประกอบที่ 31 จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดยางช้าง	88
ภาพประกอบที่ 32 “ชีวิต/life”	90
ภาพประกอบที่ 33 [Un] Real [นัย]ความจริง	92
ภาพประกอบที่ 34 รากษสเทวี	93
ภาพประกอบที่ 35 Origin, 1985	98
ภาพประกอบที่ 36 รัศมีธรรม	101
ภาพประกอบที่ 37 สุวรรณิ์ สุนธา	105
ภาพประกอบที่ 38 ภาวะของจิตใต้สำนึก	107
ภาพประกอบที่ 39 สีสความเคลื่อนไหวของรูปทรง	110
ภาพประกอบที่ 40 บุญบังไฟ	113
ภาพประกอบที่ 41 กลวิธีการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์	117
ภาพประกอบที่ 42 วาดเส้นภาพเหมือนตนเอง ฝีมือลีโอ นาโด ดา วินชี และภาพวาดเส้นฝีมือไมเคิล แองเจโล	119
ภาพประกอบที่ 43 ช่างมัน	120
ภาพประกอบที่ 44 ความปรารถนา	125
ภาพประกอบที่ 45 ประติมากรรมหุ่นต่ำภาพเหมือนจริง	127
ภาพประกอบที่ 46 Society of Human Tech No 2	128
ภาพประกอบที่ 47 ห้วนไหเมื่อกังวล	130
ภาพประกอบที่ 48 สักการะ นกเมธนีดล	132
ภาพประกอบที่ 49 Mechanical Form and Symbol in Environment, 1992	134
ภาพประกอบที่ 50 ไก่ตีกัน	138
ภาพประกอบที่ 51 แผ่นดินแห่งความสุขหลังการเก็บเกี่ยว	140
ภาพประกอบที่ 52 จิตรกรรมวาดเส้น โดย ถวัลย์ ดัชนี ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะ (จิตรกรรม)	145

ภาพประกอบที่	หน้าที่
ภาพประกอบที่ 53 เรียงระบำ	148
ภาพประกอบที่ 54 ดอกกุหลาบ	149
ภาพประกอบที่ 55 ภาพเปลือย	151
ภาพประกอบที่ 56 พระกันทรวิชัย พิมพ์ใหญ่	155
ภาพประกอบที่ 57 คุณค่าทางสุนทรียะ ขึ้นอยู่กับความสนใจและทัศนะของแต่ละปัจเจกบุคคล	161
ภาพประกอบที่ 58 คุณบุญชัย เบญจรงค์กุล เจ้าของพิพิธภัณฑ์ศิลปะไทยร่วมสมัย หรือ MOCA	168
ภาพประกอบที่ 59 นิทรรศการศิลปกรรมแห่งชาติสัญจร	172
ภาพประกอบที่ 60 ผังโครงสร้าง ความงามคือความสัมพันธ์	173
ภาพประกอบที่ 61 เสรีจสร	177
ภาพประกอบที่ 62 ภาพบรรยากาศการคัดเลือกและตัดสินผลงานศิลปะ ที่ส่งเข้าร่วมประกวดการประกวดภาพศิลปะ “ออมศิลป์ถิ่นไทย”	178
ภาพประกอบที่ 63 บั้งไฟพญานาค	188
ภาพประกอบที่ 64 Chidus Aphrodite	197
ภาพประกอบที่ 65 ศิลป์ พีระศรี	199
ภาพประกอบที่ 66 ประติมากรรมสลักหินแกรนิตอารธรรม่อียิปต์โบราณ	201
ภาพประกอบที่ 67 ประติมากรรมสลักหินอ่อน ภาพเทพเฮอรัสมีสกับไดโอนีซุส	202
ภาพประกอบที่ 68 สำนักแห่งเอเธนส์ (The School of Athens)	206
ภาพประกอบที่ 69 ภาพขยายนักปราชญ์แห่งเอเธนส์	209
ภาพประกอบที่ 70 แม่หญิงลาวในไร่กาแฟ	210
ภาพประกอบที่ 71 โอมาร์ ออร์ตซ	219
ภาพประกอบที่ 72 อะโครโพลิส (Acropolis)	225
ภาพประกอบที่ 73 นักกีฬาขว้างจักร หรือ Disco bolos	227
ภาพประกอบที่ 74 จักรพรรดิออกุสตุส (Augustus Caesar)	231
ภาพประกอบที่ 75 โมนา ลิซา (Mona Lisa)	234
ภาพประกอบที่ 76 เดวิด (David)	237
ภาพประกอบที่ 77 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์	239
ภาพประกอบที่ 78 Home Life, 1955	241
ภาพประกอบที่ 79 แสงสุวรรณภูมิ	242

ภาพประกอบที่	หน้าที่
ภาพประกอบที่ 80 วิถีชาวใต้	243
ภาพประกอบที่ 81 แรกพบ	244
ภาพประกอบที่ 82 Untitled	247
ภาพประกอบที่ 83 ความปรารถนา	250
ภาพประกอบที่ 84 ผ้าแพรวา	252
ภาพประกอบที่ 85 จิตรกรรมของพอล เซซานต์ (Paul Cezanne, 1839-1906)	255
ภาพประกอบที่ 86 Composition No2,1981	261
ภาพประกอบที่ 87 War and Life (1973)	262
ภาพประกอบที่ 88 Impression, Sunrise	264
ภาพประกอบที่ 89 A Sunday Afternoon on the Island of La Grande Jatte	266
ภาพประกอบที่ 90 Self Portrait	268
ภาพประกอบที่ 91 Blue Nude (1907)	271
ภาพประกอบที่ 92 Girl Before a Mirror	272
ภาพประกอบที่ 93 น้ำเงินเขียว	273
ภาพประกอบที่ 94 Jacqueline with a Cat	274
ภาพประกอบที่ 95 แคนดินสกี กับผลงานภาพเขียนที่จัดเป็น “ศิลปะบริสุทธิ์”	276
ภาพประกอบที่ 96 Reminiscence	278
ภาพประกอบที่ 97 จิตรกรรมนามธรรมของของ มงเดรียอัน	279
ภาพประกอบที่ 98 Composition	280
ภาพประกอบที่ 99 Group	282
ภาพประกอบที่ 100 Untitled (พ.ศ. 2539)	283
ภาพประกอบที่ 101 Print 1/1969 No1	284
ภาพประกอบที่ 102 Wall E, 1973	285
ภาพประกอบที่ 103 Paper in the Cabinet, 1983	286
ภาพประกอบที่ 104 ศิลปะภาพพิมพ์แกะไม้	289
ภาพประกอบที่ 105 แม่ลูก	292
ภาพประกอบที่ 106 ผักบุ้งแดง ปิ่นเน่า	294
ภาพประกอบที่ 107 จันทรเจ้าขอข้าวขอแกง	297
ภาพประกอบที่ 108 ชวนนาไทย 1	299

ภาพประกอบที่	หน้าที่
ภาพประกอบที่ 109 ลีโอ ตอลสตอย (Leo Tolstoy, 1828-1910)	300
ภาพประกอบที่ 110 ภิกษุสันดานกา	305
ภาพประกอบที่ 111 กลุ่มภิกษุและชาวพุทธจำนวนมาก รวมตัวกันเดินขบวนไปยังมหาวิทยาลัยศิลปากร	306
ภาพประกอบที่ 112 พระอิศวร	312
ภาพประกอบที่ 113 Self- Portrait as Soldier	315
ภาพประกอบที่ 114 The Sick Child (ค.ศ. 1898)	317
ภาพประกอบที่ 115 L.H.O.O.Q.	321
ภาพประกอบที่ 116 Premonition of Civil War	325
ภาพประกอบที่ 117 ปีศาจสงคราม (พ.ศ. 2510)	330
ภาพประกอบที่ 118 ทำไม?	333
ภาพประกอบที่ 119 ลมหายใจในเมืองหลวง หรือ Breath in the Capital City	337
ภาพประกอบที่ 120 ภิกษุสันดานกา	339
ภาพประกอบที่ 121 Wrapped Reichstag	343
ภาพประกอบที่ 122 ภาพแสดงให้เห็นศิลปะ 4 กลุ่ม	346
ภาพประกอบที่ 123 Fountain หรือ น้ำพุ	352
ภาพประกอบที่ 124 Fountain จำลองใหม่ทำขึ้นใน ค.ศ. 1964	353
ภาพประกอบที่ 125 Erased de Kooning Drawing	356
ภาพประกอบที่ 126 วิลเลียม เด คู닝	357
ภาพประกอบที่ 127 Monotone Symphony	359
ภาพประกอบที่ 128 อีฟ แคลง ในห้องนิทรรศการ ความว่างเปล่า	360
ภาพประกอบที่ 129 อีฟ แคลง ขณะทำการละเลงสีบนเรือนร่างของผู้แสดง	362
ภาพประกอบที่ 130 Blue Anthropometrics	363
ภาพประกอบที่ 131 Spiral Jetty	365
ภาพประกอบที่ 132 Wrapped Reichstag	367
ภาพประกอบที่ 133 Wall Drawing	370
ภาพประกอบที่ 134 คริสโต กำลังกำกับการห่อหน้าผาที่หน้าอ่าว Little Bay	372
ภาพประกอบที่ 135 ศิลปะ Conceptual Art โดย กมล ทัศนาญชลี	376
ภาพประกอบที่ 136 Bitter Memory	386

ภาพประกอบที่	หน้าที่
ภาพประกอบที่ 137 ช่างปั้นด้านเกวียน	390
ภาพประกอบที่ 138 ดวงตา นันทขว้าง (พ.ศ. 2514)	392
ภาพประกอบที่ 139 สงกรานต์	393
ภาพประกอบที่ 140 พระพิฆเนศ	394
ภาพประกอบที่ 141 รัฐนาวา	395
ภาพประกอบที่ 142 Woman (ค.ศ. 1950)	396
ภาพประกอบที่ 143 ภาระ หน้าที่ พันธนาการ	397
ภาพประกอบที่ 144 ขอเสรีภาพ	404
ภาพประกอบที่ 145 พลังประชาชน	407
ภาพประกอบที่ 146 บรรยากาศการเสวนาเรื่อง “มอยย้อนรอรอยศิลปะ กับการเมืองเดือนตุลาคมในทัศนะของคนต่างรุ่น”	411
ภาพประกอบที่ 147 ภาพคัทเอ๊าท์รำลึกเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516	414
ภาพประกอบที่ 148 ศิลปะภาพคัทเอ๊าท์การเมืองเดือนตุลาคม พ.ศ. 2518	417
ภาพประกอบที่ 149 ภาพศิลปะคัทเอ๊าท์การเมืองเดือนตุลา	420
ภาพประกอบที่ 150 ศิลปินผู้เขียนภาพข้างานตนเองภาพคัทเอ๊าท์การเมืองเดือนตุลา	421

หน่วยความรู้ที่ 1

มนุษย์กับศิลปะและความงามของศิลปะ

สาระสำคัญ : มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่สามารถสร้างสรรค์และชื่นชมความงามจากปรากฏการณ์ศิลปะ

ภาพประกอบที่ 1 “รัชกาลที่ ๙ เสด็จเลียบพระนครทางสถลมารค (2506)” จิตรกรรมสีน้ำมัน

โดย สาธิต ทิมวัฒนบันเทิง

ที่มา : สูจิบัตร MOCA BANGKOK (2555).

ส่วนนำหน่วยความรู้ที่ 1

“สุนทรียศาสตร์” เป็นหนึ่งในแกนหลักของศิลปกรรมศาสตร์ สุนทรียศาสตร์เป็นศาสตร์ที่สัมพันธ์กับมนุษย์โดยตรง ด้วยมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่สามารถสร้างสรรค์ศิลปะ และชื่นชมความงามทั้งในปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและศิลปะได้ สำหรับตำรา **วิชาสุนทรียศาสตร์** เรื่องนี้ เน้นการศึกษาผลงานศิลปะกลุ่ม “ทัศนศิลป์” หรือ **Visual Art** เป็นสำคัญ

ในส่วนของ “สุนทรียภาพ” ได้ถูกจัดระบบให้เป็นศาสตร์ ๆ หนึ่งเรียกว่า **สุนทรียศาสตร์** หรือ **Aesthetics** สุนทรียศาสตร์เป็นศาสตร์แขนงหนึ่งของปรัชญา **สาขาคุณวิทยา** (Axiology) ดังนั้น วิชาสุนทรียศาสตร์จึงถูกเรียกอีกนามว่า **Aesthetics Philosophy** ควบคู่กันไป ทั้งนี้ หากพิจารณาเชิงประวัติศาสตร์ปรัชญา จัดได้ว่าอารยธรรมกรีกโบราณเป็นผู้ให้กำเนิด และถูกขยายผลผ่านการตีความและแจกแจงอธิบายค่อนข้างหลากหลายในระยะต่อมา ตามจุดเน้นของการนำเอาสุนทรียศาสตร์ไปใช้ของแต่ละคนแต่ละสังคม ซึ่งวิชาสุนทรียศาสตร์จะมีการศึกษาและนำไปใช้สองกลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มนักปรัชญา เรียก “วิชาปรัชญาสุนทรียศาสตร์” และกลุ่มศิลปะสาขาต่าง ๆ เรียก “วิชาสุนทรียศาสตร์” ซึ่งอาจจะมีการระบุลงไปว่า เป็นวิชาสุนทรียศาสตร์สำหรับศิลปะสาขาใด อาทิ สุนทรียศาสตร์ในนาฏศิลป์ หรือ สุนทรียศาสตร์ในดุริยางคศิลป์ หรือ สุนทรียศาสตร์ในทัศนศิลป์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม วิชา **สุนทรียศาสตร์** ใน **โลกของศิลปะ** ก็ได้ถูกยกระดับเป็น 1 ใน 4 ของแกนหลักศิลปกรรมศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วย ศิลปะปฏิบัติ ประวัติศาสตร์ศิลปะ สุนทรียศาสตร์ และศิลปะวิจารณ์ แกนทั้งสี่ด้านต่างล้วนมีความสำคัญและมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน ดังนั้น วิชาสุนทรียศาสตร์ จึงเป็นศาสตร์ที่เป็นทั้งศาสตร์หลัก และศาสตร์ที่เป็นส่วนผสมทั้งสาขาปรัชญาและศิลปกรรมศาสตร์

‘สุนทรียะ’ และ ‘สุนทรียศาสตร์’ คืออะไร?

การทำความเข้าใจคำและความหมายต่าง ๆ มักจะเริ่มต้นที่พจนานุกรมหลัก เมื่อทำความเข้าใจคำว่า **สุนทรียภาพ** (Aesthetic) กับคำว่า **สุนทรียศาสตร์** (Aesthetics) ผ่านพจนานุกรมไทยและสากล เพื่อเปิดประตูเข้าไปสู่ดินแดนของสุนทรียศาสตร์ พบว่า คำว่า “**สุนทรียศาสตร์**” ประกอบด้วยสุนทริ- สุนทรีย- สุนทรียะ สุนทรียภาพและสุนทรียศาสตร์ สัมพันธ์กับคำว่า “สุนทร” ซึ่งถูกอธิบายว่า “สุนทริ-สุนทรียะ ว.เกี่ยวกับความนิยมความงาม. สุนทรียภาพ (ศิลปะ) น.ความรู้สึกถึงคุณค่าของสิ่งที

งาม และความเป็นระเบียบของเสียงและถ้อยคำที่ไพเราะ. สุนทรียศาสตร์ น.วิชาที่ว่าด้วยความงาม” (ราชบัณฑิตยสถาน. 2525 : 827)

ในส่วน of ภาษาอังกฤษ ผู้เขียนได้ตรวจสอบคำและความหมายจาก “Longman Dictionary Contemporary English” พจนานุกรมภาษาอังกฤษที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล อธิบายคำว่า “Aesthetic” และ Aesthetics หัวใจสำคัญมิได้แตกต่างกันกับคำว่า สุนทรียะ และ สุนทรียศาสตร์ใน พจนานุกรมไทย กล่าวคือ “Longman Dictionary Contemporary English” ได้อธิบาย Aesthetic อย่างเชื่อมโยงกับ Aesthetics ไว้ว่า “adj 1 of or showing a highly developed sense of beauty, esp. in art : the building is aesthetic but not very practical. 2 of or concerning aesthetics : from an aesthetic point of view is a nice design.” (Longman. 1987 : 16)

กล่าวโดยสรุป คำและความหมายจากพจนานุกรมหลักทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ต่างให้ความหมาย สุนทรียะ กับสุนทรียภาพ และ Aesthetic กับ Aesthetics อย่างมีความผูกพันกับ “ความงาม” หรือ “Beauty” และเป็น ศาสตร์ที่ว่าด้วยความงาม หรือ Science of beauty โดยเน้นการอธิบายเชื่อมโยงกรณีตัวอย่างศิลปะสาขาต่าง ๆ ไปพร้อมกัน ดังนั้น สุนทรียศาสตร์ จึงเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับความงามที่ปรากฏและสัมพันธ์กับวัตถุศิลปะ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นหรือเกี่ยวข้องกับมนุษย์ ด้วยมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่สามารถสร้างสรรค์ และรับรู้ ชื่นชมความงามของศิลปะได้

ดังนั้น ในหน่วยความรู้ที่ 1 ของตำรา สุนทรียศาสตร์ หรือ Aesthetics เล่มนี้ จึงมุ่งเน้นวางรากฐานความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ “มนุษย์” ในฐานะผู้สร้างสรรค์และชื่นชมความงามของศิลปะ และ “สุนทรียภาพ” ในงานศิลปะที่มนุษย์เท่านั้นเป็นผู้สร้างสรรค์ เน้นศิลปะสาขาทัศนศิลป์เป็นสำคัญ ปรากฏในบทที่ 1 และ บทที่ 2 ตามลำดับ

บทที่ 1

มนุษย์ในฐานะผู้สร้างสรรค์และชื่นชมคุณค่าของงานศิลปะ

ภาพประกอบที่ 2 “พระพุทธเจ้าประทานความสุข” มนุษย์เป็นสัตว์โลกชนิดพิเศษที่มีสมองทำงานด้านการใช้เหตุผล ด้านความคิดสร้างสรรค์ และด้านการรับรู้ทางความงามได้ ดังนั้น ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายใต้การกระทำอย่างมีเป้าหมาย มีใช้ปรากฏการณ์ที่เกิดจากสัญชาตญาณ ล้วนเป็นส่วนผสมของการใช้สมองทั้งด้านเหตุผล ความคิดสร้างสรรค์ และการพิเคราะห์เชิงความงามผสมอยู่ด้วยกันเสมอ รวมทั้งการประดิษฐ์ ตกแต่งร่างกายของมนุษย์ ตั้งแต่มนุษย์ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ กระทั่งยุคหลังความทันสมัยในสังคมปัจจุบัน ซึ่งมนุษย์จะแสดงออกในรูปแบบที่แตกต่างกันไป ในภาพ คือภาพ “พระพุทธเจ้าประทานความสุข” จิตรกรรมสีอะคริลิก โดย เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ที่มา : สฐิบัตร MOCA BANGKOK (2555).

สาระสำคัญ : มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีระบบสมองเชิงสร้างสรรค์ การคิดเชิงเหตุผล และการรับรู้ทางความงาม มนุษย์จึงเป็นผู้สร้างสรรค์และชื่นชมคุณค่าทางสุนทรีย์ในงานศิลปะได้

วัตถุประสงค์

บทนี้มีวัตถุประสงค์อธิบายภาพรวมที่ครอบคลุมโครงสร้างหลักของตำรา ที่จะถูกขยายความในหน่วยความรู้ที่ 2-3 และ4 สำหรับเนื้อหาในบทที่ 1 ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

1. มนุษย์ในฐานะผู้สร้างงานศิลปะและศิลปะที่ถูกสร้างขึ้นโดยมนุษย์และสังคมวัฒนธรรมของมนุษย์
2. มนุษย์ในฐานะผู้ชื่นชมความงามของงานศิลปะ หรือปรากฏการณ์ทางศิลปะที่ถูกสร้างขึ้นโดยมนุษย์และสังคมวัฒนธรรมของมนุษย์

ทั้งนี้ ในตำราสุนทรียศาสตร์เล่มนี้ ผู้เขียนมีฐานความคิดการมองศิลปะ ในฐานะเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากเงื่อนไขในชีวิตและสังคมของมนุษย์ โดยนัยนี้ ศิลปะจึงเป็นวัฒนธรรมประเภทหนึ่งของมนุษย์ ที่มนุษย์แต่ละสังคม แต่ละอารยธรรมต่างมีความสัมพันธ์ ทั้งการสร้างสรรค์ การให้ความหมายเชิงคุณค่าต่องานศิลปะ ในเงื่อนไขของประโยชน์ใช้สอย ศาสนา ประเพณี พิธีกรรม รวมทั้งการชื่นชมคุณค่าทางความงาม ซึ่งผลงานศิลปะในกลุ่มหลังถูกเรียกว่า **วิจิตรศิลป์** หรือ **Fine Art**

มนุษย์ผู้สร้างงานศิลปะและผู้ชื่นชมคุณค่าของงานศิลปะ

มนุษย์คือใคร?...คำถามและการค้นคว้าเกี่ยวกับมนุษย์

มีผู้ที่ทำการศึกษาและอธิบาย ‘มนุษย์’ ไว้อย่างหลากหลายตามเป้าหมายของการศึกษาและต้องการทำความเข้าใจในแต่ละกลุ่ม แต่ละศาสตร์ เช่น กลุ่มนักศาสนา นักการเมือง นักการทหาร นักชีวภาพ อย่างไรก็ตาม ในจำนวนกลุ่มคนที่ศึกษามนุษย์ข้างต้นจำแนกเป็นสองส่วนสำคัญ คือ การศึกษาในมิติสังคมวัฒนธรรม และการศึกษาในมิติกายภาพและชีวภาพ เพื่อความเข้าใจเบื้องต้น จึงนำเสนอความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ และการค้นคว้าเกี่ยวกับมนุษย์เป็นการเบื้องต้นโดยสังเขป ดังนี้

มนุษย์และการศึกษามนุษย์

ด้วยมนุษย์เป็นทั้งผู้ผลิตสร้างและชื่นชมคุณค่าของงานศิลปะ ซึ่งในคุณค่าดังกล่าวรวมถึงคุณค่าเชิงความงาม ดังนั้น ศิลปะและความงามของศิลปะ จึงเป็นหัวข้อสำคัญที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสังคม วัฒนธรรมของมนุษย์ ผู้เขียนจึงขออนุญาตปูพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ เพื่อรองรับการทำความเข้าใจการสร้างสรรค์งานศิลปะ และการชื่นชมความงามของศิลปะ ดังนี้

ธนู แก้วโอภาส (2539 : 11-48) ได้เรียบเรียงประวัติความเป็นมาของมนุษย์ ได้ข้อสรุปว่า มนุษย์เป็นสัตว์โลกที่เสียเปรียบสัตว์อื่นด้านกายภาพของร่างกาย เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับลักษณะทางกายภาพกับสัตว์โลกชนิดต่าง ๆ แล้ว ลักษณะทางกายภาพร่างกายของมนุษย์ไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของขนที่ไม่สามารถปกป้องเรือนกายของตนเองให้อบอุ่นได้ยามเหน็บหนาว เล็บมือเล็บเท้า ลักษณะของฟันไม่สามารถรองรับการต่อสู้ป้องกันตัว และล่าสัตว์เป็นอาหารด้วยตัวเอง แต่มนุษย์ก็เป็นสิ่งมีชีวิตที่มหัศจรรย์ ที่สามารถครอบครองและควบคุมสัตว์อันตรายในโลกมาตั้งแต่สมัยบรรพกาล ทั้งนี้ด้วยมนุษย์มีสิ่งที่เหนือสัตว์ชนิดอื่นสำคัญ คือ ระบบสมองที่มีโครงสร้างทั้งการคิดสร้างสรรค์ และการคิดเชิงเหตุผลควบคู่กันไป ศักยภาพทั้งสองส่วนของสมองทำให้มนุษย์สามารถสร้างสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาชดเชยความขาดพร่องทางกายภาพของเรือนกาย มนุษย์จึงสามารถประดิษฐ์เครื่องมือและวัตถุต่าง ๆ รวมทั้งสิ่งก่อสร้างเพื่อสนองตอบการดำรงชีวิตและดำเนินวิถีสังคมวัฒนธรรม พร้อมกันนั้น มนุษย์ยังมีระบบสมองด้านการรับรู้ทางทัศนคติเชิงคุณค่าด้านความงาม ความเชื่อ และทัศนคติ ซึ่งคุณสมบัติพิเศษของสมองทั้งสองส่วนข้างต้น ได้ส่งผลต่อปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากมนุษย์ โดยเฉพาะการสร้างสรรค์ศิลปะและชื่นชมความงามทางศิลปะ ซึ่งเป็นสิ่งบ่งชี้สำคัญของความเป็นมนุษย์

ความสนใจในการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับมนุษย์ในปัจจุบันมีหลายกลุ่ม ที่สำคัญประกอบด้วย นักมานุษยวิทยากายภาพ นักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม นักชีวเวดิกด้าบรรพ์ นักโบราณคดี ฯลฯ จากการศึกษาค้นคว้าของนักวิชาการหลายสาขาที่ใช้มนุษย์เป็นกรณีศึกษาข้างต้น มีความเห็นตรงกันว่า มนุษย์กลุ่มแรก ๆ ได้ถือกำเนิด และมีชีวิตอยู่ในโลกเมื่อประมาณ 20,000,000 ปีมาแล้ว ซึ่งระยะดังกล่าวเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงเวลาของชีวิตมนุษย์ในปัจจุบัน รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในช่วง

ชีวิตคน ๆ หนึ่งแล้ว ช่วงเวลา 20 ล้านปีนั้น นับเป็นช่วงเวลาที่ยาวนานมาก ดังนั้น การศึกษาทำความเข้าใจมนุษย์ในสมัยบรรพกาลที่ผ่านมายาวนาน จึงต้องอาศัยหลักฐานที่หลงเหลือ และใช้วิธีการตีความผ่านหลักฐานที่เรียกว่า “**การสันนิษฐาน**” ซึ่งหมายถึงการคาดคะเนว่า มนุษย์มีลักษณะรูปร่างกายภาพ และมีวิถีชีวิตในแต่ละช่วงอดีตสมัยอย่างไร ประการสำคัญ ด้วยระยะเวลาที่ผ่านมาที่ยาวนาน บางครั้งหลักฐานก็ขาดช่วงตอนในการนำมาประติดประต่อ นักการศึกษามนุษย์โบราณจึงมีคำถามหลายข้อที่ยังตอบไม่ได้ อาทิ ในช่วงเวลา 20 ล้านปีที่ผ่านมา มนุษย์ได้มีการเปลี่ยนแปลงส่วนใดบ้าง การเปลี่ยนแปลงเป็นไปในลักษณะอย่างไร กระนั้น นักการศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์ในอดีตก็ยอมรับตรงกันว่า บรรพบุรุษของมนุษย์กับวานรสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน แต่รายละเอียดที่แน่ชัดยังเป็นเรื่องมีดমন ซึ่งผู้เชี่ยวชาญที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราวของมนุษย์ ยังพยายามเสาะแสวงหาหลักฐานอย่างขะมักเขม้น เพื่อหาคำตอบที่สมบูรณ์ให้แก่การคลี่คลายวิวัฒนาการอันยาวนานของมนุษย์

กล่าวสำหรับนักมานุษยวิทยา ซึ่งเป็นผู้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับมนุษย์โดยตรง ได้พยายามค้นคว้าหาหลักฐานเพื่ออธิบายแหล่งกำเนิด ความเป็นมา วิวัฒนาการทางด้านกายภาพและด้านวัฒนธรรมของมนุษย์ โดยมีผู้เชี่ยวชาญที่ร่วมศึกษาค้นคว้าประกอบด้วย นักกายวิภาคศาสตร์ศึกษาส่วนประกอบทางด้านร่างกายของมนุษย์ จากหลักฐานกายภาพที่ยังหลงเหลือเป็นหลักฐานตามสถานที่ต่าง ๆ นอกจากนั้น นักชีววิทยา นักชีวะดึกดำบรรพ์วิทยา (Paleontologists) กับธรณีวิทยาก็มีบทบาทสำคัญต่อการให้ความกระจ่าง ด้วยการศึกษามนุษย์ที่ตีความผ่านสถานที่ขุดพบซากกระดูก ซึ่งผู้ศึกษามนุษย์ในสมัยบรรพกาล เพื่อหาจุดกำเนิดและสภาพของมนุษย์ในอดีตกาล ได้ข้อสรุปความเห็นตรงกันว่า ถิ่นกำเนิดแรกเริ่มของมนุษย์และบรรพบุรุษของมนุษย์อยู่ในทวีปแอฟริกา และบรรพบุรุษของมนุษย์ได้แยกทางจากวานรเมื่อประมาณ 20,000,000 ปีมาแล้ว

อย่างไรก็ตาม มนุษย์รุ่นแรก ๆ ได้ถูกอธิบายว่า คือ **มนุษย์วานร** มนุษย์พวกนี้อาศัยอยู่ในทวีปแอฟริกา ระหว่าง 2,000,000-500,000 ปีมาแล้ว มนุษย์วานรมีส่วนสูง 3 ฟุตเศษ สามารถยืนตัวตรง มีฟันคล้ายมนุษย์ปัจจุบัน แต่สมองยังมีขนาดเล็ก มนุษย์วานรรู้จักใช้มือในการทำประโยชน์ต่าง ๆ มนุษย์พวกนี้มีชื่อเรียกว่า **ออสตราโลพิเธคัส** หลักฐานที่สำคัญ คือ ซากมนุษย์วานรซึ่งพบที่ถ้ำโอลดูไว (Olduvai) ในแทนซาเนีย เมื่อปี ค.ศ. 1959 นับเป็นมนุษย์วานรที่ก้าวหน้าที่สุด พวกเขามีช่วงชีวิตอยู่

เมื่อ 1,750,000 ปีมาแล้ว หลักฐานที่พบพร้อมมนุษย์วานรกลุ่มนี้ แสดงให้เห็นว่า พวกเขารู้จักทำเครื่องมือหินด้วยกรรมวิธีง่าย ๆ เพื่อใช้รอยคมของหินตัด ฟัน หรือขูด ดังนั้น มนุษย์วานรกลุ่มที่ถ้ำโอลดูเวย์นี้ จึงได้รับการระบุนามตามความสามารถว่า **โฮโม ฮาบิลิส (Homo Habilis)** มีความหมายว่ามนุษย์ผู้ถนัดใช้มือ มนุษย์กลุ่มนี้มีพัฒนาการที่ก้าวหน้ามากกว่าบรรพบุรุษของตนซึ่งมีลักษณะคล้ายวานรตรงที่รู้จักทำเครื่องมือขึ้นใช้แทนมือและกินเนื้อสัตว์เป็นอาหาร มนุษย์โฮโม ฮาบิลิส มีวิธีจับสัตว์ด้วยการไล่ต้อนฝูงสัตว์ลงไปในหนองน้ำ แล้วจับตัวอ่อนของสัตว์กิน (จิตติมา พัทธกิจไพบวัน. 2533 : 12-20)

กรณีข้างต้นได้แสดงให้เห็นว่า มนุษย์โฮโม ฮาบิลิส มีระบบสมองที่ **มีความคิดสร้างสรรค์** สามารถคิดวิเคราะห์ถึงความแข็งแรงของหิน ลักษณะเหลี่ยมคม ที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการใช้สอยรวมทั้งเป็นอาวุธ ด้วยความสามารถของสมอง ทำให้มนุษย์โฮโม ฮาบิลิส สามารถดัดแปลงและใช้หินดังกล่าวทำหน้าที่ทดแทนสิ่งที่ร่างกายของตนขาดพร่องไปในฐานะ **“เครื่องมือ”** ซึ่งได้กลายเป็นวัตถุ **ศิลปะ หรือ Artifact** ในช่วงระยะแรก ๆ ของบรรพบุรุษมนุษย์

ในช่วงเวลาที่มนุษย์กลุ่มออสตราโลพิเธคัส กระจายอยู่ตามส่วนต่าง ๆ ของทวีปแอฟริกันนั้น จากหลักฐานทางฟอสซิล (Fossil) พบว่ามีมนุษย์กลุ่มที่ได้ชื่อว่า โฮโม อีเรคตัส (Homo Erectus) มีชีวิตเมื่อ 1,500,000 ปีมาแล้ว มนุษย์กลุ่มนี้ได้แพร่กระจายไปยังส่วนต่าง ๆ ของโลกเป็น **มนุษย์ที่ยืนตัวตรง** กะโหลกศีรษะคล้ายคลึงกับมนุษย์ปักกิ่งมาก แต่มีอายุเก่าแก่กว่าถึง 1,000,000 ปี มนุษย์พวกนี้ก้าวหน้ามาก พวกเขามีความสามารถในการล่าสัตว์เป็นอาหาร รู้จักทำเครื่องมือหินใช้อย่างกว้างขวาง สำหรับมนุษย์ตัวตรงที่เป็นที่รู้จักกันดี คือ **มนุษย์ปักกิ่ง (Peking man)** มีชีวิตอยู่ประมาณ 5,000,000-400,000 ปีมาแล้ว มนุษย์กลุ่มนี้ค้นพบที่ถ้ำแห่งหนึ่งใกล้กรุงปักกิ่ง จึงเรียกว่ามนุษย์ปักกิ่ง จากหลักฐาน มนุษย์ปักกิ่งมีความสูงประมาณ 5 ฟุต กระดูกส่วนคี่วโปน จมูกแบนกว้าง กระดูกขากระดูกใหญ่ คางเล็กจนดูเหมือนกับคนไม่มีคาง ลักษณะใบหน้ายังดูคล้ายวานร แต่มีสมองใหญ่กว่าสองเท่าของวานร รู้จักทำเครื่องมือด้วยหินเหล็กไฟและหินควอตซ์ซึ่งกะเทาะได้ง่าย จึงกะเทาะขอบหินให้บางและคมเพื่อทำเป็นเครื่องมือขวานหินไม่มีด้ามใช้สำหรับตัด

นอกจากนี้ มนุษย์ตัวตรงได้ก้าวไปไกลกว่ามนุษย์วานรในเรื่องการใช้ไฟ กล่าวคือ ในขณะที่มนุษย์วานรยังไม่รู้จักใช้ไฟ แต่มนุษย์ตัวตรงรู้จักการใช้ไฟแล้ว จากหลักฐานพบว่า มนุษย์ปักกิ่งรู้จักก่อไฟ

เพื่อใช้ฝังในถ้ำ และใช้ไฟทำอาหารให้สุก และอาจใช้เป็นคบเพลิงในการล่าสัตว์ โดยทำให้สัตว์ตกใจจากแสงไฟที่คบเพลิง วังหินการไล่อ่อนให้ตกลงไปในหลุมพราง หรือติดกับดัก จากซากกระดูกสัตว์ที่พบแสดงให้เห็นว่ามนุษย์ปักกิ่งรู้จักล่าสัตว์ทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก เช่น หมูป่า กวาง กระตัง ช้าง และแรด

ภาพประกอบที่ 3 “วัวไบซัน” ภาพเขียนของมนุษย์โครมายอง ที่ถ้ำอัลตามิรา ฝรั่งเศส เขียนขึ้นประมาณ 25,000 ปีก่อนคริสต์ศักราช เป็นงานสมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคโบราณ ผลงานดังกล่าวนอกจากสะท้อนให้เห็นว่า มนุษย์รู้จักการสร้างสรรคศิลปะที่เกิดขึ้นจากการใช้สมองเชิงเหตุผล ความคิดสร้างสรรค์ และการรับรู้ทางความงามของทัศนธาตุ (Visual Elements) มาตั้งแต่บรรพกาลแล้ว งานศิลปะเหล่านี้ ยังสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ยุคโบราณกับวัวไบซันอย่างไร ในภาพ มนุษย์โครมายองกลุ่มนี้ได้เขียนภาพการทำร้ายวัวป่าด้วยอาวุธ ที่มีที่ล่่าตัว จึงตีความได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์โครมายองกลุ่มนี้กับวัวป่า เป็นไปในลักษณะที่ไม่เป็นมิตรต่อกัน ดังนั้น จึงทำพิธีข่มขวัญหรือตัดไม้ข่มนาม ด้วยการเขียนภาพวัวไบซันถูกอาวุธทิ่มแทง

ที่มา : Adams, Laurie Schneider. (1994). A HISTORY OF WESTERN ART.

สำหรับมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ที่เรารู้จักเรื่องราวและรายละเอียดต่าง ๆ มากที่สุดในตอนนี้ คือ มนุษย์นีแอนเดอร์ธาล (Neanderthal Man) หลักฐานเกี่ยวกับมนุษย์กลุ่มนี้ พบที่ถ้ำนีแอนเดอร์ธาล ใกล้กับเมืองดูลเชลคอร์ฟ ประเทศเยอรมนี พวกนี้อยู่อาศัยกระจายตามส่วนต่าง ๆ ของทวีปยุโรป และบริเวณโดยรอบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน เมื่อประมาณ 250,000 -50,000 ปี ก่อน ค.ศ.มาแล้ว มีขนาดสูงกว่า 5 ฟุตเล็กน้อย มันทรงใกล้เคียงกับมันทรงของมนุษย์ในปัจจุบัน พวกเขามีความคิดสร้างสรรค์ รู้จักคิดค้นนำหนังสัตว์มาทำเครื่องนุ่งห่ม สามารถใช้คำพูด รวมกลุ่มล่าสัตว์อย่างเป็นล่ำเป็นสัน รู้จักใช้ไฟ เช่นเดียวกับกับมนุษย์ปิกกิ่ง จากซากโครงกระดูกที่จัดไว้อย่างเป็นระเบียบรายรอบด้วยเครื่องมือเครื่องใช้ ที่ทำด้วยหินและกระดูกสัตว์ ทำให้สันนิษฐานได้ว่าคนเหล่านี้มีพิธีทำศพ และอาจมีแนวคิดเกี่ยวกับเรื่อง วิญญาณเป็นอมตะ เป็นที่มาของความเชื่อหลังความตาย และเป็นที่มาของกิจกรรมหลายอย่างในสังคม มนุษย์ (ธนู แก้วโอภาส. 2539 : 33-36)

ในส่วน of ต้นกำเนิดหรือบรรพบุรุษของมนุษย์ในปัจจุบัน ซึ่งเรียกว่า **มนุษย์สมัยใหม่** หรือ **มนุษย์ฉลาด** หรือ **โฮโม ซาเปียนส์** (Homo Sapiens) พวกเขาคือบรรพบุรุษมนุษย์ในปัจจุบันไม่ว่าจะมี เชื้อชาติใดภาษาใดก็ตาม นักวิชาการที่ศึกษาวิวัฒนาการของมนุษย์ มีความเชื่อร่วมกันว่า มนุษย์ทุกชาติ ภาษาในโลกปัจจุบัน ต่างล้วนสืบเผ่าพันธุ์มาจากตระกูลโฮโม ซาเปียนส์ ด้วยกันทั้งสิ้น และมนุษย์ สมัยใหม่หรือโฮโม ซาเปียนส์ มีหลายกลุ่ม แต่ที่มีหลักฐานเป็นที่รู้จักกันดีโดยเฉพาะหลักฐานทางศิลปะ คือ **มนุษย์โครมายอง** (Cro-Magnon Man) มนุษย์พวกนี้มีชีวิตอยู่หลังจากที่มนุษย์นีแอนเดอร์ธาล สูญพันธุ์ไปแล้ว ซากโครงกระดูกของมนุษย์โครมายองพบเป็นครั้งแรกที่แคว้นเวลส์ประเทศอังกฤษ เมื่อปี ค.ศ. 1823 และเมื่อปี ค.ศ. 1868 ได้พบซากโครงกระดูกของมนุษย์พวกเดียวกันนี้อีกในประเทศฝรั่งเศส มนุษย์โครมายองจะอาศัยอยู่ตามถ้ำลึก บริเวณเทือกเขาพีรานีส ทางตอนใต้ของฝรั่งเศสและตอนเหนือ ของสเปน มีชีวิตอยู่เมื่อประมาณ 35,000 ปีมาแล้ว ความสูงต่ำกว่า 6 ฟุต เล็กน้อย ที่สำคัญ คือ มีขนาด มันทรงใกล้เคียงกับชาวยุโรปในปัจจุบัน มนุษย์กลุ่มนี้เป็นมนุษย์ที่รู้จักสร้างงานศิลปะให้ปรากฏ โดยเฉพาะภาพเขียนผนังถ้ำ และผลงานพวกเขายังหลงเหลือเป็นหลักฐานการมีอยู่ของโครมายองมา ตราบจนปัจจุบัน ทั้งนี้การเขียนภาพไว้ในผนังถ้ำอวดมิดชิดของพวกเขา ก็เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ภาพเขียน

ดังกล่าวถูกปกป้องจากแดดฝนทำลาย และคงสภาพให้มนุษย์ในปัจจุบันได้ศึกษาแม้ว่ากาลเวลาจะล่วงเลยมาหลายหมื่นปีก็ตาม (ธิดิมา พิทักษ์ไพรวรรณ. 2533 : 20)

ภาพประกอบที่ 4 ภาพเขียนของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยมีหลายแห่ง ที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักในฐานะแหล่งท่องเที่ยว คือ จิตรกรรมฝาผนังที่ผาแต้ม อำเภอโขงเจียม อุบลราชธานี เป็นผลงานที่บ่งบอกให้ทราบว่า พื้นที่บริเวณปากแม่น้ำมูลบรรจบแม่น้ำโขง เป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์มายาวนานที่สุดแห่งหนึ่งของโลก และทำให้ทราบว่า มนุษย์ในช่วงเวลาดังกล่าว มีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับแม่น้ำ ภูเขา และมีการให้ความหมายเชิงความเชื่อเกี่ยวกับระบบนิเวศที่ตนเองอยู่อาศัยอย่างไร ประการสำคัญ ภาพเขียนที่ปรากฏก็ได้สะท้อนให้เห็นว่า มนุษย์ยุคโบราณในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สร้างจิตรกรรมดังกล่าวด้วยมิติการพิเคราะห์ด้าน ‘ความงาม’ ไปพร้อมกัน

ที่มา : หนังสืออุบลราชธานี 200 ปี (2535).

ทั้งนี้ จากวิวัฒนาการโดยสังเขปของมนุษย์ จะทำให้เรามองเห็นถึงคุณสมบัติทางพิเศษในความเป็นมนุษย์ ที่เกี่ยวข้องกับ ‘สมอง’ ทั้งสมองซีกซ้ายและซีกขวา ที่ต่างทำหน้าที่ประกอบสร้างปรากฏการณ์เชิงวัตถุและพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ กลายเป็นสิ่งที่เรียกว่า **Artifact** หรือ

ปรากฏการณ์ทางศิลปะ ที่ประจักษ์ด้วยความคิดสร้างสรรค์ และ ลักษณะรูปแบบที่มีคุณค่าด้านต่าง ๆ เช่น ความงาม ความเชื่อ ดังปรากฏในภาพเขียน และ ประติมากรรมสลักหินของมนุษย์ดั้งเดิม ข้างต้น ประการสำคัญ เราจะต้องพินิจพิเคราะห์ **‘วัตถุศิลปะ’** หรือปรากฏการณ์ศิลปะดังกล่าว อย่างมีความสัมพันธ์กับวิถี ชีวิต หรือ ในฐานะเงื่อนไขของชีวิตและสังคมของพวกเขา ว่ามนุษย์สมัยบรรพกาลสร้างสรรค์วัตถุศิลปะเหล่านี้ขึ้นมาด้วยเงื่อนไข หรือ เหตุผลใด วัตถุศิลปะจากอดีตจึงเป็นตัวแทนที่สะท้อนหรือฉายภาพให้เห็นสังคมวัฒนธรรมของมนุษย์บรรพกาลได้เป็นอย่างดี และเมื่อพิจารณาวัตถุศิลปะในระยะสมัยต่อ ๆ มาก ก็จักได้ข้อสรุปเชิงหลักการว่า ศิลปะมีความหมายกับมนุษย์ อย่างมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันกับบริบทของชีวิตและสังคมมนุษย์ ดังนั้น เมื่อบริบทของสังคมมนุษย์ได้ปรับเปลี่ยนไป ศิลปะของมนุษย์ รวมทั้งการนิยามความหมายและคุณค่าศิลปะ ในแต่ละช่วงสมัยก็ปรับเปลี่ยนไปพร้อมกัน ดังที่ผู้เขียนจะนำเสนอต่อไป

ทำไมมนุษย์จึงสร้างสรรค์งานศิลปะ

อะไรคือศิลปะและศิลปะเกิดขึ้นได้อย่างไร?

ปรากฏการณ์ศิลปะและปรากฏการณ์ธรรมชาติ

ปรากฏการณ์ในโลกมนุษย์ตั้งแต่อดีตกระทั่งปัจจุบัน มีสองส่วนสำคัญ คือ ปรากฏการณ์ศิลปะ กับปรากฏการณ์ธรรมชาติ **‘ศิลปะ’** เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการกระทำอย่างสร้างสรรค์และเจตนาของมนุษย์ ส่วน **‘ธรรมชาติ’** ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากระบบธรรมชาติ หรือตามวิถีธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม การกระทำหรือพฤติกรรมของมนุษย์ ก็มีใช้จะเหมารวมได้ว่าเป็น **‘ศิลปะ’** ไปเสียทั้งหมด ทั้งนี้ จากวิวัฒนาการของมนุษย์ซึ่งผู้เขียนได้นำเสนอเบื้องต้น ถ้าเราพิจารณาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากมนุษย์และสังคมของมนุษย์ในทุกยุคสมัย จักประกอบด้วย **ปรากฏการณ์ทางวัตถุ** และ **ปรากฏการณ์ทางพฤติกรรม** ปรากฏการณ์ดังกล่าวถูกพิจารณาจำแนกเป็น 2 ลักษณะ คือ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยสัญชาตญาณ เหมือนกับพฤติกรรมทั่วไปของสัตว์อื่น ๆ กับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการทำงาน

พสกนกันระหว่างความคิดสร้างสรรค์จากสมองซีกขวา และความคิดเชิงเหตุผลจากสมองซีกซ้ายของมนุษย์ ซึ่งเป็นการกระทำที่ตั้งใจมีเป้าหมายหมายรองรับความต้องการและจำเป็นในชีวิตและสังคมมนุษย์

ภาพประกอบที่ 5 (ซ้าย) “วีนิสแห่งวิลเลนดรอฟ” ประติมากรรมสลักหินแกรนิตสมัยก่อนประวัติศาสตร์ อายุระหว่าง 25,000-20,000 ปีก่อนคริสตศักราช พบที่เมือง Willendorf ประเทศออสเตรีย นักโบราณคดีสันนิษฐานว่าถูกสร้างขึ้นด้วยเจตนาเพื่อความเชื่อเกี่ยวกับเพศหญิง ผู้สามารถให้กำเนิดชีวิตใหม่ได้ ประติมากรจึงเน้นอวัยวะเพศและเต้านมที่ใช้เลี้ยงดูทารกขนาดใหญ่เป็นพิเศษ ได้ถูกนักประวัติศาสตร์ศิลป์เรียกว่า “วีนิสแห่งวิลเลนดรอฟ” โดยเรียกนามอย่างเชื่อมโยงกับเทพีวีนิสเด มิโร (ภาพขวา) ประติมากรรมหินอ่อนยุคทองของกรีก ที่มีความหมายเป็นเทพแห่งความรักและงาม ประติมากรรมทั้งสองต่างล้วนเป็นจินตนาการด้านความเชื่อ แต่ วีนิสเดมิโร ถูกสร้างด้วยหลักทางความงาม ศิลปะคือการเลียนแบบโลกสากล (Universal World) ซึ่งศิลปินทำหน้าที่นำเอาความงามอันสมบูรณ์แบบในอุดมคติมานำเสนอไว้ในโลกมนุษย์ อย่างไรก็ตาม ประติมากรรมทั้งสองชิ้นต่างล้วนสะท้อนว่า มนุษย์มีความคิดเชิงสงสัย มีการค้นหาและอธิบายตนเองอยู่ตลอดเวลา ส่งผลต่อการเกิดขึ้นของศิลปะที่มีส่วนต่อการสร้างความเป็นสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องไปพร้อมกัน ดังนั้นผลงานศิลปะทั้งสองจึงเป็น “วัตถุศิลปะ” ที่สามารถสะท้อน หรือบอกกล่าวลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมมนุษย์ ทั้งต่อมนุษย์ในยุคสมัยนั้น ๆ และคนรุ่นหลังได้เป็นอย่างดี

ที่มา : Adams, Laurie Schneider. (1994). A HISTORY OF WESTERN ART. (ภาพซ้าย) และ Durant, Will. (1939). THE LIFE OF GREEK.

พฤติกรรมหรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยสัญชาตญาณ อันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ **ไม่จัดเป็นศิลปะ** หรือ **ไม่ใช่วัตถุศิลปะ** ด้วยสิ่งหรือปรากฏการณ์ดังกล่าวมิได้ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ แต่เป็น สิ่งหรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติในระบบชีวิตมนุษย์ เช่น การร้องไห้จากความเศร้าเสียใจ การวิ่งหนีภัยด้วยความหวาดกลัว การร้องไห้อายเมื่อเกิดความโกรธ ไม่พอใจ การเดินไปทำงานประจำวัน การร้องไห้เมื่อเสียใจหรือผิดหวัง การหัวเราะเมื่อได้ยินหรือสัมผัสกับเรื่องขบขัน การขับถ่ายของเสียออกจากร่างกาย อันเป็นไปตามสภาวะของธรรมชาติของมนุษย์ สิ่งหรือปรากฏการณ์ดังกล่าวของมนุษย์ จึงมิได้แตกต่างจากการเดิน การเปล่งเสียงร้อง หรือการขับถ่ายของเสียของสัตว์ ซึ่งเป็นไปตามสภาวะทางธรรมชาติเช่นเดียวกัน จึงมิได้ถูกจัดให้เป็นศิลปะ

แต่สำหรับพฤติกรรมหรือปรากฏการณ์ ที่เกิดขึ้นจากการกระทำที่ต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความคิดเชิงเหตุผล ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างสมองซีกขวากับซีกซ้ายของมนุษย์ ซึ่งเป็นการกระทำและแสดงออกที่มีใช้กระบวนการทางสัญชาตญาณอย่างสามัญเรารู้ว่าสิ่งหรือปรากฏการณ์นั้น ๆ **เป็นศิลปะ** อาทิ การนำเอาก่อนหินมาจัดเรียงกันเป็นระเบียบ และการฟ้อนรำเพื่อบวงสรวงเทพเจ้า การสานกระบี่ข้าวบรรจุข้าวเหนียวเพื่อเก็บรักษาและระบายความร้อนอย่างพอเหมาะ ฯลฯ

ศิลปะกับสมองทั้งสองซีกของมนุษย์

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าปรากฏการณ์ **ศิลปะ** ต่างจากปรากฏการณ์ **ธรรมชาติ** ด้วยระบบความคิดสร้างสรรค์และความคิดเชิงเหตุผล รวมทั้งการรับรู้เชิงความงาม ไม่งาม อันเนื่องมาจากความพิเศษของสมองทั้งสองซีกของมนุษย์ นอกจากนี้ สมองของมนุษย์ยังสามารถคิดเชิงทัศนคติ และ คุณค่าทางความงามที่น่าอัศจรรย์ของมนุษย์ ปัญญา วรวัฒน์ชัย (2559 : 1-2) ได้นำเสนอความมหัศจรรย์ของสมองสองซีกของมนุษย์ ที่ส่งผลต่อปรากฏการณ์ที่เกิดจากมนุษย์ไว้ในบทความวิชาการเรื่อง “**กลไกสมองสองซีกกับความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์**” มีสาระสำคัญ คือ การศึกษาสมองสองซีกของมนุษย์เริ่มในปี ค.ศ. 1960 โดย โรเจอร์ สเพอร์รี่ (Roger Sperry) ผู้เชี่ยวชาญ ด้านประสาทวิทยา (Neurobiologist) จากสถาบันเทคโนโลยีแห่งคลิฟฟอร์ดเนีย (California Institute of Technology) ได้ศึกษาระบบและโครงสร้างการทำงานของสมองของมนุษย์ โดยทำการทดลองกับคนไข้ที่ **แกนเชื่อมสมอง** สองซีก หรือ คอร์ปัส แคลโลซัม (Corpus Callosum) ได้รับความเจ็บป่วยหลังการผ่าตัดปรากฏว่าสมองทั้งสองซีกเรียนรู้และแยกจากกัน ทำให้เขาค้นพบความแตกต่างในการทำงานระหว่างสมองซีกซ้าย

(Left Hemisphere) และสมองซีกขวา (Right Hemisphere) ซึ่งสมองทั้งสองซีกจะทำงานกลับข้างกัน กล่าวคือ สมองซีกซ้ายจะสั่งงานการเคลื่อนไหวของร่างกายทางด้านขวาและสมองซีกขวาสั่งงานการเคลื่อนไหวของร่างกายทางด้านซ้ายและเขาได้รับรางวัลโนเบลในปี ค. ศ. 1981 เขาพบว่า หน้าที่สมองซีกซ้ายและซีกขวา ในชีวิตประจำวันขณะที่มนุษย์กำลังคิด จะพบว่าสมองทั้งสองซีกจะทำงานร่วมกัน แต่แสดงลักษณะเด่นออกมาแตกต่างกันไปตามความถนัดของแต่ละคน ซึ่งเราควรจะทำความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ของสมองทั้งสองซีก ด้วยมีความเกี่ยวเนื่องกับศิลปะ และการชื่นชมคุณค่าศิลปะของมนุษย์ มีรายละเอียด ดังนี้

สมองซีกซ้าย (Left Hemisphere)

สมองซีกซ้ายเป็นสมองที่นักวิทยาศาสตร์ทางสมองเรียกว่า “สมองแห่งเหตุผล” (Rational Brain) ทำหน้าที่ควบคุมการคิดเชิงเหตุผล การแสดงออกเชิงนามธรรมที่เน้นรายละเอียด เช่น การนับจำนวนเลข การบอกเวลา และความสามารถในการเรียงร้อยคำที่เหมาะสม เป็นต้น เพื่อวิเคราะห์ แปลความหมายข้อมูล จัดระบบแต่ละขั้นตอนอย่างมีเหตุผล และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลที่เป็นสัญลักษณ์ทางภาษา คณิตศาสตร์ รวมถึงการเก็บความจำในรูปของภาษา ด้วยเหตุนี้ผู้ที่ถนัดสมองซีกซ้ายจะเป็นผู้ชอบใช้เหตุผล ชอบเรียนรู้จากส่วนย่อยไปหาส่วนใหญ่ เป็นนักวางแผนงาน เป็นคนชอบวิเคราะห์ และมักทำอะไรทีละอย่างเป็นขั้นตอนอย่างละเอียด สามารถที่จะแสดงความรู้สึกของตนเองได้อย่างชัดเจน แต่เกี่ยวกับความคิดและอารมณ์ความรู้สึกจะค่อนข้างมีความคิดด้านลบ เพราะมีความระมัดระวังมากไป จึงสามารถเรียนรู้จากความผิดพลาด ประกอบการทำงานจนประสบความสำเร็จได้ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า สมองซีกซ้ายมีหน้าที่ในการใช้ภาษา (Language) การคิดเชิงตรรกะ (Logic) การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical thinking) ตัวเลข (Numbers) และความมีเหตุผล (Reasoning)

สมองซีกขวา (Right Hemisphere)

สมองซีกขวาเป็นสมองที่นักวิทยาศาสตร์ทางสมองเรียกว่า “สมองแห่งสัญชาตญาณ” (Intuitive Brain) ทำหน้าที่เกี่ยวกับ **ความคิดสร้างสรรค์** การจินตนาการ การสังเคราะห์ **ความซาบซึ้งในดนตรีและศิลปะ** ความสามารถในการหยั่งหามิติต่าง ๆ และการใช้ประโยชน์จากรูปแบบและรูปทรงเรขาคณิต ดังนั้นการที่คนเราสามารถคิดสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ได้นั้น เกิดจากการทำงานของสมอง

ชื่อกวนนี้เอง โดยการจัดทำข้อมูลจากประสาทสัมผัสหลายอย่างที่ได้รับเข้ามาเพื่อจัดภาพรวมสิ่งของการ
ควบคุมการมองเห็น การบันทึก ความจำ จากการฟัง การเห็นและมองสิ่งต่าง ๆ

ภาพประกอบที่ 6 ธรรมชาติได้สร้างให้สมองซีกขวาของมนุษย์ มีพัฒนาการเร็วกว่าสมองซีกซ้าย ดังนั้น จึงปรากฏว่า
เด็กทุกคนมีธรรมชาติที่ชอบสร้างสรรค์ จินตนาการ และมองทุกอย่างอยู่ในโลกของความคิดคำนึงฝัน การสร้างงาน
ศิลปะของพวกเขามีเป้าหมายเพื่อการแสดงออกตามความคิดคำนึงและความรู้สึกต่อสิ่งใกล้ตัว หากการสร้างงานเพื่อ
ถ่ายทอดความเป็นจริงตามตาเห็นอย่างศิลปินในวัยผู้ใหญ่ ในภาพคือ “น้องปลาโลมา” เด็กหญิงกฤติญาณิศา สมบัติโต
วัย 5 ขวบ (ซ้าย) และ “น้องจินน์” เด็กหญิงจินน์ณณัช อารังเกียรติศิริ วัย 5 ขวบ (ขวา) ในศูนย์พัฒนาการ
สร้างสรรค์ศิลปะยุวชนของศิลปินธีรวัฒน์ คະนะมะ มหาสารคาม
ที่มา : ศุภชัย สมบัติโต และ ธีระวัฒน์ คະนะมะ ถ่ายภาพ เมื่อ พ.ศ. 2559

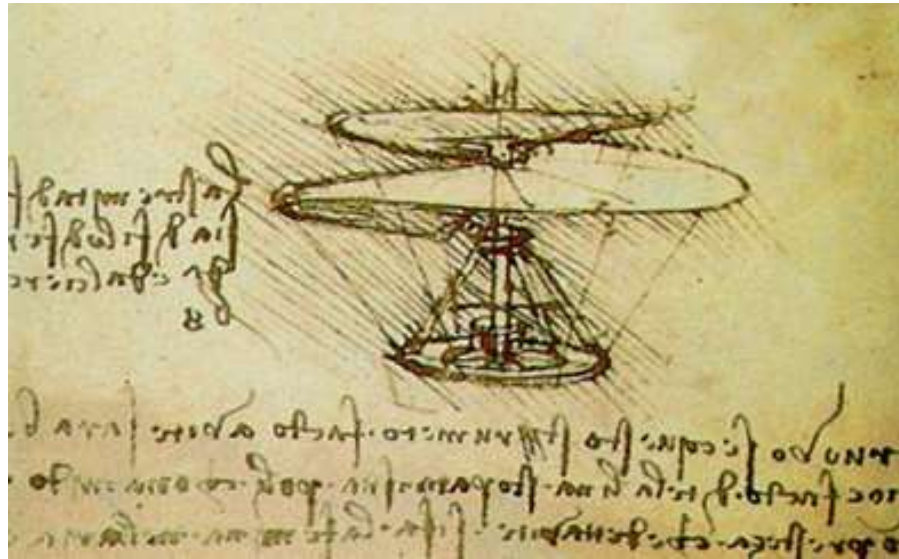
ด้วยเหตุนี้ผู้ที่ถนัดสมองซีกขวา จะเป็นคนที่ใช้สัญชาตญาณ เพื่อการหยั่งรู้ การเข้าใจ และการ
มองเห็นความสัมพันธ์อันเป็นความรู้ใหม่ และสามารถใช้ความรู้เดิมมาให้เกิดผล สิ่งที่เป็นความรู้ใหม่
ด้วยเหตุนี้การประมวลผลของสมองซีกขวาก็จะอยู่เหนือขอบเขตของความคิดและเหตุผล โดยจะแสดงผล

ภาพประกอบที่ 7 ระหัดวิดน้ำ ชุมชนไทยเลียบ้านนาหม่ม อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ชาวบ้านเรียกว่า “พัดวิดน้ำ” เป็นกรณีตัวอย่างภูมิปัญญาของมนุษย์ในชุมชนเกษตรกรรมหลายแห่งในเอเชีย ที่เกิดจากการใช้ความคิดสร้างสรรค์และความคิดเชิงเหตุผลของสมองซีกขวาและซีกซ้าย จากการเชื่อมโยงเป้าหมายการวิดน้ำเข้าสู่ฝันนา โดยใช้พลังงานการไหลของสายน้ำ ก่อเกิดศิลปกรรมเพื่อประโยชน์ใช้สอย (Useful Art) ที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิต ศิลปกรรมลักษณะนี้จึงทำหน้าที่บ่งบอกอัตลักษณ์หรือลักษณะทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องได้พร้อมกัน

ที่มา : พยุงพร ศรีจันทร์ทวงษ์ ถ่ายภาพ เมื่อ พ.ศ. 2556

ออกมาในรูปของสัญชาตญาณ การหยั่งรู้หรือความรู้สึกสังหรณ์ซึ่งไม่มีเหตุผล แต่ถ้าตัดสินใจไปตามนั้นแล้ว มักจะถูกต้องเพราะมองเห็นทุกอย่างเป็นภาพรวม จึงสามารถทำอะไรหลาย ๆ อย่างในเวลาเดียวกันได้ เพราะผู้ที่ถนัดการใช้สมองซีกขวา จะมองแบบองค์รวมก่อนและจึงพิจารณาแยกย่อยทำงานประสบความสำเร็จ เนื่องจากเห็นความสัมพันธ์ที่คนอื่นมองไม่เห็น ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าสมองซีกขวามีหน้าที่เกี่ยวข้องกับจิตใจ และความรู้สึกของมนุษย์ เช่น ความตระหนักรู้ในตนเอง (Self-Awareness)

ภาพประกอบที่ 8 ภาพร่างการออกแบบเครื่องบินเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 15 โดย ดา วินชี (Leonardo Davici, 1452-1519)

ศิลปินเอกสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาหรือ Renaissance ของอิตาลี ซึ่งเป็นผู้ที่มีการใช้สมองทั้งซีกซ้ายและซีกขวาอย่างมีประสิทธิภาพ งานแต่ละชิ้นของดา วินชี โดยเฉพาะการคิดค้นและจินตนาการถึงเครื่องบิน ล้วนใช้ศักยภาพของสมองทั้งสองซีกอย่างเป็นเลิศ (ภาพบน) การออกแบบดังกล่าว ได้นำมาสู่การคิดค้นเกี่ยวกับอากาศยานของมนุษยชาติ ซึ่งปัจจุบันมนุษย์สามารถสร้างเครื่องบินที่มีสมรรถสูง ทั้งการขนส่ง การพาณิชย์ และการรบ ในภาพ (ภาพล่าง) คือเครื่องบินรบ F-35 ของกองทัพสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นหนึ่งในเครื่องบินรบที่ทันสมัยที่สุดในโลก

ที่มา : Gardner, Helen (1970). *Art through the Ages*. (ภาพบน) และ www.wikipedia.org/f35.

สืบค้นเมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2559 (ภาพล่าง)

ความเห็นใจผู้อื่น (Empathy) ความ น่าเชื่อถือ (Trust) อารมณ์ (Emotion) การสื่อสารไม่ใช่จิตสำนึก (Non conscious communication) ความน่าดึงดูด (Attachment) และการแสดงอารมณ์ออกทางสีหน้า (Recognition of Emotional Faces) เป็นต้น

จากที่นำเสนอมาข้างต้น จึงเห็นได้ว่า **สมอง** ของมนุษย์นี้เอง เป็นกลไกสำคัญในการจำแนกให้มนุษย์มีความแตกต่างจากสัตว์เดียรัจฉานมาก โดยเฉพาะ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ **การสร้างงานศิลปะ** และ **การชื่นชมความงามและคุณค่าของศิลปะ** อันเกิดจากความพิเศษของสมองซีกขวาของมนุษย์ ที่มีอยู่เหนือกว่าสัตว์เดียรัจฉานทั่วไป ส่งผลให้ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากมนุษย์ ถูกเรียกว่า **การสร้างสรรค์** ด้วยเป็นปฏิบัติการที่ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ ในขณะที่สัตว์เดียรัจฉานมิได้เปลี่ยนพฤติกรรมหรือปรากฏการณ์ทางวัตถุที่มันเคยทำ อาทิ รังนก รวงผึ้ง รังปลวก ซึ่งเคยทำอยู่เช่นไร ก็ยังคงดำรงอยู่เช่นเดิม ด้วยเป็นการปฏิบัติการออกมาจากสัญชาตญาณ หาใช่ความคิดสร้างสรรค์และทักษะทางความงาม ดังนั้น ปรากฏที่เกิดขึ้นจากการกระทำของสัตว์จึงไม่ถือเป็นศิลปะ ไม่ว่าจะเป็นรังนกกระจอกฟ้าอันวิจิตร รังต่อหัวเสืออันพิสดาร หรือเสียงร้องอันไพเราะของสาลิกาตอง จึงเป็นได้แค่เพียงปรากฏการณ์หนึ่งของธรรมชาติ หรือจัดอยู่ในกลุ่มของวัตรธรรมชาติ ไม่ถือว่าเป็นศิลปะ

กิลฟอร์ด (Guilford,J.P. 1956 : 128) นักจิตวิทยาด้านสมองคนสำคัญ ที่ค้นคว้าเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ และงานของท่านได้รับการอ้างอิงมากที่สุดท่านหนึ่ง ได้เสนอผลงานศึกษาเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ว่า ความคิดสร้างสรรค์ประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ

1. ความคล่องแคล่วในการคิด คือ ความสามารถของบุคคลในการหาคำตอบได้อย่างคล่องแคล่วรวดเร็ว และมีคำตอบในปริมาณที่มากในเวลาจำกัด
2. ความคิดยืดหยุ่นในการคิด คือ ความสามารถของบุคคลในการคิดหาคำตอบได้หลายประเภทและหลายทิศทาง
3. ความคิดริเริ่ม คือ ความสามารถของบุคคลในการคิดหาสิ่งแปลกใหม่และเป็นคำตอบที่ไม่ซ้ำกับผู้อื่น
4. ความคิดละเอียดลออ คือ ความสามารถในการกำหนดรายละเอียดของความคิดเพื่อบ่งบอกถึงวิธีสร้างและการนำไปใช้

หลักความคิดสร้างสรรค์ของกิลฟอร์ด มุ่งไปที่ความสามารถของบุคคลที่จะคิดได้ รวดเร็ว กว้างขวาง และมีความคิดริเริ่ม ถ้ามีสิ่งเร้ามากระตุ้นให้เกิดความคิดนั้น ๆ สิ่งเร้าที่จะมากระตุ้นให้เกิดความคิด มีอยู่ 4 ชนิด คือ รูปภาพ สัญลักษณ์ ภาษา และพฤติกรรม กิลฟอร์ด กล่าวโดยสรุปว่า **ความคิดสร้างสรรค์** เป็นความสามารถด้านสมองที่จะ **คิดได้หลายแนวทางหรือคิดได้หลายคำตอบ** ซึ่ง อารี พันธมณี (2537 : 25) ได้กล่าวถึงความคิดสร้างสรรค์ว่าเป็นกระบวนการทางสมอง ที่คิดในลักษณะที่หลากหลายนี้ว่า **การคิดแบบอนกนัย** ท่านกล่าวว่า ความคิดแบบอนกนัยเป็นรากเหง้าสำคัญ ของการสร้างสิ่งใหม่ๆ ให้ปรากฏในสังคมมนุษย์ เป็นความคิดที่นำไปสู่การคิดค้น ค้นพบสิ่งแปลกใหม่ จากการคิด ดัดแปลง ปรับแต่งจากความคิดเดิมผสมผสานกันให้เกิดสิ่งใหม่ รวมทั้งการประดิษฐ์คิดค้นพบสิ่งต่าง ๆ ตลอดจนวิธีการคิด ทฤษฎีหลักการได้สำเร็จนั้นก็คือ **ความคิดสร้างสรรค์** ดังนั้น ความคิดสร้างสรรค์ จะเกิดขึ้นได้มิใช่เพียงแต่คิดในสิ่งที่เป็นไปได้ หรือสิ่งที่เป็เหตุผลเพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่ความคิดเชิงจินตนาการก็เป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่จะก่อให้เกิดความแปลกใหม่ แต่ต้องบูรณาการควบคู่กันไปกับความพยายามที่จะสร้างความคิดฝันหรือจินตนาการนั้น ๆ ให้เป็นไปได้ หรือเรียกว่าเป็นจินตนาการประยุกต์นั่นเอง จึงจะทำให้เกิดผลงานต่าง ๆ รวมทั้งผลงานศิลปกรรม

เราจะสังเกตเห็นว่า การคิดค้นสิ่งที่แปลกใหม่ของมนุษย์ไม่ว่าในด้านศิลปะ วรรณกรรม ดนตรี หรือแม้แต่การคิดค้นเชิงสร้างสรรค์ด้านวิทยาศาสตร์ เช่น เครื่องบิน ยานอวกาศ เรือดำน้ำ หรือโครงการ Star War ของมหาอำนาจอเมริกา ล้วนมีจุดเริ่มต้นในการคิดคำนึงฝัน อันเป็นหน้าที่ของสมองซีกขวา ส่วนสมองซีกซ้าย มีหน้าที่แสวงหาวิธีการทำให้ความคิดฝันของสมองซีกขวากลายเป็นความจริงขึ้นมาให้ได้ ด้วยสมองทั้งสองซีกมีเส้นใยประสาทที่เรียกว่า Corpus Callosum เป็นตัวเชื่อมโยงการทำงานของสมองทั้ง 2 ซีกให้ทำงานผสมผสานสัมพันธ์กัน และทำให้มนุษย์ชาติสามารถสร้างปรากฏการณ์ใหม่ ๆ ได้อย่างหลากหลายไม่หยุดนิ่งกับที่ดังที่ปรากฏในปัจจุบันได้อ่างน่าอัศจรรย์

มนุษย์กับการรับรู้ทางความงามหรือสุนทรียภาพ

มนุษย์กับความงามและความงามกับมนุษย์

ภาพประกอบที่ 9 ผู้หญิงชนเผ่า Surma บ่งบอกว่ามนุษย์ทุกเผ่าพันธุ์ล้วนมี ‘ค่านิยม’ ทางความงามเป็นของตนเอง และมีปฏิบัติการเพื่อสร้างความงามให้เกิดขึ้นด้วยการตกแต่งและดัดแปลงร่างกาย ให้เป็นไปตามค่านิยมทางความงามของตน ในภาพ คือ ชนเผ่า Surma ในประเทศเอธิโอเปีย ให้ค่านิยมความงามของผู้หญิงที่ลักษณะกายภาพปากใหญ่และห้อย ดังนั้น ผู้หญิงในเผ่านี้ จึงยอมเจ็บปวดทรมานเพื่อสร้าง ‘ความงาม’ ให้ปรากฏในเรือนกายของตน

ที่มา : www.surmaandmursi.com สืบค้นเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2559

ดังที่ได้นำเสนอข้างต้นว่า สมอชikov ของมนุษย์ นอกจากทำหน้าที่ด้านความคิดสร้างสรรค์ แล้ว ยังทำหน้าที่ สังเคราะห์ความซาบซึ้งในดนตรีและศิลปะ ซึ่งหมายถึง **การรับรู้ทางความงาม** หรือ ในทางสุนทรียศาสตร์เรียกว่า **Aesthetic Perception** อย่างไรก็ตาม การรับรู้ปรากฏการณ์ ต่าง ๆ ของมนุษย์ ได้อาศัยประสาทสัมผัส ซึ่งเรียกว่า **Senses** การรับรู้ดังกล่าวเรียกว่า **“ผัสสาการ”** หรือ **เพพนาการ** หรือ **Sensation** ซึ่งต่อไปนี้จะอธิบายอย่างง่ายว่า **“การสัมผัสรับรู้”** เป็นสำคัญ

การจำแนกการสัมผัสรับรู้สิ่งหรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ เข้าสู่สมองของมนุษย์ มีหลายช่องทาง ตามเงื่อนไขและวิธีการเข้ามาสู่ร่างกาย ซึ่งแยกตามประสาทสัมผัสได้ 5 ด้าน คือ ตา หู จมูก ลิ้น และ กายสัมผัส ประการสำคัญ การผ่านเข้ามาสู่การรับรู้ของสมองในช่องทางประสาทสัมผัสข้างต้น กลายเป็นวิธีการจำแนกประเภทของศิลปะอีกระบบหนึ่ง ซึ่งในกรณีของศิลปะและสุนทรียศาสตร์นั้น ไม่ได้เน้นรวมการรับรู้ทางกลิ่นที่ผ่านจมูก ซึ่งเรียกว่า **มานประสาท** กับการรับรู้ทางรสชาติผ่านลิ้น เรียกว่า **ชีวหาประสาท** ซึ่งเป็นรสชาติที่ได้จากการดื่ม รวมทั้งกายสัมผัสหรือการสัมผัสทางกายเข้ามานับ รวมเป็นศาสตร์ด้านสุนทรียศาสตร์ ดังนั้น ช่องทางของเพพนาการที่โลกศิลปกรรมศาสตร์ จำแนก ประเภทของศิลปะตามประสาทรับรู้ มี 4 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ ทัศนศิลป์ (Visual Art) รับรู้ผ่านจักขุประสาท โสตศิลป์ (Auditory Art) รับรู้ผ่านโสตประสาท สัญลักษณ์ศิลป์ (Symbolic Art) รับรู้ผ่านการตีความเชิง สัญลักษณ์ และ ศิลปะผสม (Mixed Art)

กรณี สัญลักษณ์ศิลป์นั้น จัดเป็นการรับรู้สำคัญอีกส่วนหนึ่งของมนุษย์ คือ การรับรู้เรื่องราวแห่ง ความงาม ที่อยู่นอกเหนือจากประสาทสัมผัสทางกาย ตา และหู คือ การรับรู้จากการประมวลผลเชิง ความหมาย และส่งผลกระทบต่อความรู้สึกทางความงาม ไม่งาม เป็นการแสดงออกผ่านระบบสัญลักษณ์ คือ วรรณกรรม ที่ต้องอาศัยภาษาซึ่งดำรงอยู่ในลักษณะสัญลักษณ์เป็นเครื่องมือส่งสาร ศิลปะกลุ่มหลังจึง ถูกเรียกว่า สัญลักษณ์ศิลป์ หรือ Symbolic Art กระนั้น นอกจากนี้ ยังมีศิลปะที่ถูกสร้างสรรค์โดยผนวก รวมศิลปะประเภทต่าง ๆ ข้างต้นเข้าไว้ด้วยกัน หรือรับรู้ผ่านประสาทสัมผัสที่หลากหลาย และพิเคราะห์ คุณค่าพร้อม ๆ กันไปอย่างบูรณาการและผสมผสานระหว่างกัน ศิลปะกลุ่มนี้ อาทิ ภาพยนตร์ ละคร และ ศิลปะการแสดงต่าง ๆ จึงถูกจัดเป็นศิลปะอีกกลุ่มหนึ่งคือ ศิลปะผสม หรือ Mixed Art ซึ่งหมายถึงศิลปะ

ที่เกิดจากการผสมผสานการใช้สื่อนำเสนอที่หลากหลาย และการรับรู้ที่แตกต่างมาบูรณาการไว้ร่วมกัน
 นั่นเอง (ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์. 2546 : 36-39)

ภาพประกอบที่ 10 “รามเกียรติ์” ศิลปะการแสดง หรือ นาฏยประดิษฐ์ เป็นศิลปะที่เกิดจากการผสมกันทั้งทัศนศิลป์ (ฉาก เครื่องแต่งกาย ท่าทางที่มองเห็น) ดุริยางศิลป์ (บทเพลงหรือเสียงดนตรีประกอบการแสดง) สัญลักษณ์ศิลป์ (เนื้อหาวรรณกรรมที่นำมาใช้แสดง) จึงเรียกว่า ศิลปะผสม นอกจากนี้ ในทางการรับรู้ทางความงาม ผู้ชมงานศิลปะประเภทนี้ จะต้องรับรู้ผ่านประสาทสัมผัส ตา หู และการประมวลผลทางสัญลักษณ์ด้านภาษา และชื่นชมความงามอย่างบูรณาการควบคู่กันไปทุกด้าน ในภาพเป็นการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ศิลปะระดับชาติของไทย ซึ่งถูกนำเสนอในฐานะภาพตัวแทนในสมุดบันทึกประจำวัน กระทรวงการต่างประเทศ ราชอาณาจักรไทย เพื่อเผยแพร่ลักษณะของความเป็นชาติไทยผ่านนาฏยศิลปกรรมโขน ซึ่งเป็นศิลปะการแสดงชั้นสูงในระดับราชสำนักของไทยไปพร้อมกัน
 ที่มา : Thailand Executive Diary 2016 (2016).

ภาพประกอบที่ 11 “Rama Rama 1” จิตรกรรมสีน้ำมันของ Mr. Mc Mc Yin Minn ศิลปินอาวุโสชาวเมียนมาร์ และศิลปิน Venerable Artist ศิลปกรรมร่วมสมัยกลุ่มน้ำโขงประจำปี 2016 มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ท่านได้นำเอา ศิลปะการแสดงรามเกียรติ์ในประเทศสหภาพเมียนมาร์มาเป็นเนื้อหาการสร้างสรรค์ ซึ่งรามเกียรติ์ของเมียนมาร์ปัจจุบัน เป็นศิลปะการแสดงเพื่อความบันเทิงในระดับประชาชน มีคณะกรรมการแสดงกระจายทั่วไปในชุมชนต่าง ๆ ของเมียนมาร์ ที่มา : สูจิบัตร CLMTV Contemporary Art 2016 คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (2559).

ภาพประกอบที่ 12 “ฟ้อนเล็บผู้ไทย” ผู้ไทยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีเอกลักษณ์ด้านศิลปกรรมในมิติวัฒนธรรม ทั้งด้านการทอผ้าแพรวาและศิลปะการฟ้อนรำ ในภาพเป็นการฟ้อนเล็บของสตรีผู้ไทยชุมชนบ้านโนน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นการฟ้อนประกอบกับเสียงดนตรีและเสียงลำผู้ไทยที่มีจังหวะเร้าใจ จัดเป็นศิลปะผสมหรือ Mixed Art ที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขทางวัฒนธรรมระดับกลุ่มชาติพันธุ์ ปัจจุบันศิลปะการแสดงฟ้อนเล็บผู้ไทย ได้ถูกนำเสนอเทศกาลต่าง ๆ ของชุมชนผู้ไทยและเป็นหนึ่งในภาพตัวแทนศิลปะการแสดงของจังหวัดกาฬสินธุ์ ที่มา : สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดกาฬสินธุ์. (2559). มหัศจรรย์ถิ่นผู้ไทยราชินีแห่งไหมแพรวา Amazing Phuthai.

ประสบการณ์ชีวิตและประสบการณ์สุนทรียะ

จากกรณีมนุษย์กับการรับรู้ทางศิลปะผ่านเพทนาการ หรือ ประสาทสัมผัสด้านต่าง ๆ ดังกล่าวมาข้างต้น ในขั้นตอนของการสัมผัส รับรู้ นั้น เรียกว่าเป็นประสบการณ์ของมนุษย์ แต่ในทางสุนทรียศาสตร์ ได้พิเคราะห์จำแนก ประสบการณ์ทางสุนทรียะ ออกจาก ประสบการณ์ของชีวิต แม้ว่าจะเป็นการสัมผัสรับรู้ในปรากฏการณ์ศิลปะหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติชุดเดียวกันก็ตาม

ภาพประกอบที่ 13 นกเขาขาวเสียง สะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ได้ให้ความหมายทางสุนทรียภาพแต่ละด้านแตกต่างกันไป ในชุมชนมุสลิมภาคใต้ของไทยและประเทศเพื่อนบ้านมาเลเซีย อินโดนีเซียและบรูไน นิยมรับสุนทรียรสจากเสียงร้องของนกเขาขาวกลายเป็นลักษณะร่วมของชาวมุสลิม และได้จัดเป็นงานประกวดแข่งขันนกเขาขาวเสียงทั้งในระดับประเทศและเอเชีย และมีธุรกิจเกี่ยวกับนกเขาขาวเสียงอย่างหลากหลาย เสียงของนกเขาขาวจึงนอกจากจะมีความหมายทางสุนทรียะทางเสียงแล้วยังส่งผลต่อเศรษฐกิจและสังคมไปพร้อมกัน

ที่มา : <https://yala-patani-naratiwat.blogspot.com> สืบค้นเมื่อวันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2559

ทั้งนี้ โดยภาพรวมของการรับรู้เกี่ยวกับคำว่า “สุนทรียะ” มีความหมายว่า “ความงาม” ดังนั้นจึงสามารถอนุมานสรุไปได้ง่ายว่า ประสบการณ์สุนทรียะก็คือประสบการณ์เกี่ยวกับความงาม เมื่อพิจารณาพื้นฐานคิดนี้ ประสบการณ์ทางสุนทรียะจึงมีมาพร้อม ๆ กับมีมนุษย์และสังคมมนุษย์ และในทางประวัติศาสตร์ก็ไม่ปรากฏว่ามีมนุษย์ยุคใดที่ได้มีความสัมพันธ์กับความงาม อย่างน้อยที่สุดหลักฐานศิลปวัตถุต่าง ๆ ก็ได้สะท้อนให้เห็นว่า มีมิติลักษณะหรือคตินิยมทางความงามในยุคสมัยนั้น ๆ

ประจักษ์ด้วยเสมอ แต่ประเด็นสำคัญทางสุนทรียศาสตร์ คือ มนุษย์ได้สัมผัสรับรู้ ศิลปวัตถุ นั้น ๆ ด้วย ประสบการณ์ทางสุนทรียะ หรือ ประสบการณ์ของชีวิต ซึ่งมีความแตกต่างกันโดยนัยยะ

ภาพประกอบที่ 14 “Ugly or not?” จิตรกรรมสีน้ำมันของ Mr. Saw Kyan Zan ศิลปินรุ่นเยาว์ชาวเมียนมาร์ผู้ได้รับรางวัล Young Artist Award จากการแสดง CLMTV Contemporary Art 2016 ที่มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ผลงานของเขานำเสนออย่างประชิดประชันค่านิยมทางความงามของหญิงสาวชาวเมียนมาร์ที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป ภายหลังจากรัฐบาลเปิดประเทศรับความทันสมัย ทำให้หญิงสาวชาวเมียนมาร์จำนวนมากเริ่มละทิ้งทาทานาคา ศิลปะภูมิปัญญาการประติณใบหน้าและค่านิยมทางความงามของคนเมียนมาร์หันมาใช้เครื่องสำอางจากต่างประเทศและแต่งหน้าอย่างสาววัฒนธรรมสากล ศิลปินรู้สึกถึงการสูญเสียเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและค่านิยมทางความงาม จึงเขียนภาพวัยรุ่นหญิงเมียนมาร์แบบดั้งเดิมพร้อมตั้งชื่อภาพเชิงคำถามทัศนคติทางความงามกับสังคมเมียนมาร์ว่า “น่าเกลียดใช่ไหม?”

ที่มา : สูจิบัตร CLMTV Contemporary Art 2016 คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (2559).

ประสบการณ์สุนทรียะ : ความหมายและความเข้าใจที่ถูกต้อง

ประสบการณ์ของมนุษย์ มีมากมายหลายอย่างหลากหลาย แต่ **ประสบการณ์สุนทรียะ** นั้น มีลักษณะแตกต่างออกไปจากประสบการณ์ทั่วไปของชีวิต ตามหลักจิตวิทยาแล้ว ประสบการณ์ทางสุนทรียะ จะมีลักษณะสัมพันธ์กับเป้าหมายทางอารมณ์สุนทรียะ กล่าวคือ บางครั้งเราฟังเสียงบางอย่าง เพื่อสนองความอยากฟังเสียงเท่านั้น และบางทีก็อยากเห็นสีสันทันที เพื่อสนองความอยากเห็นเท่านั้น เมื่อได้ฟังและได้เห็นสิ่งข้างต้นแล้ว ก็ยังเกิดความพึงพอใจที่เกิดจากการรับรู้โดย **ไม่สนใจเรื่องประโยชน์** จากสิ่งที่เป็นต้นกำเนิดเสียงหรือสีสันทันที นั้นเอง ลักษณะดังกล่าวนี้ จักทำให้เกิด **ประสบการณ์ทางสุนทรียะ** ซึ่งแตกต่างจากประสบการณ์อื่น ๆ ของชีวิต ซึ่งแฝงไว้ด้วยความคิด และความรู้สึกนึกคิดเรื่องประโยชน์ หรือ ความคาดหวังอื่น ๆ จากสิ่ง ๆ นั้นฉันนึกติดเข้ามาด้วย ประสบการณ์ชีวิตที่มุ่งประโยชน์เช่นนั้น จะทำให้เราสัมผัสรับรู้สิ่งต่าง ๆ ผ่านการคิดว่า มันมีประโยชน์หรือไม่ โดยให้ความสนใจที่จะ **ร่อนหาประโยชน์อันพึงจะได้รับ** มากกว่าเรื่องเสีย สีสัน ที่ฟังจะบังเกิดความรู้สึกเปี่ยมสุข เบิกบานใจ ไม่ว่า จากการสัมผัสรับรู้ธรรมชาติหรือศิลปะก็ตาม

ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ (2536 : 11) ได้ยกตัวอย่างกรณีประสบการณ์ทางสุนทรียะไว้ในหนังสือทัศนศิลป์ปริทัศน์ ตอนที่ว่าด้วย **การรับรู้ทางสุนทรียะคือการรับรู้ทางความงาม** โดยยกตัวอย่างบุคคลสองคน ไปเที่ยวชมทัศนียภาพริมฝั่งน้ำสายหนึ่งด้วยกัน คนแรกมองเห็นทัศนียภาพของธรรมชาติอันหมดจดงดงามแห่งนั้น ด้วยความชื่นชมในธรรมชาติที่ยังบริสุทธิ์พิสุทธิ์ยิ่ง เขาได้ฟังเสียงนกไพรหลากหลายชนิดเปล่งเสียงร้องประชันเสียงเจื้อยแจ้วระงมคึกคักและราวป่าด้วยความปีติยินดี ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เขาไม่เคยพบเห็นในเมืองใหญ่ที่อาศัยอยู่ ส่วนเพื่อนที่มาด้วยกัน ก็สัมผัสทัศนียภาพเดียวกัน แต่บุคคลที่สองกลับครุ่นคิดและประเมินไปว่า อันบริเวณป่าและคึกคักแห่งนี้ หากจัดให้เป็นที่พักผ่อนในรูปแบบของรีสอร์ท กลางป่าแล้วจะเป็นทำเลธุรกิจที่วิเศษมาก พร้อมกันนั้น สมอบของเขายังขบคิดไกลไปถึงความเป็นไปได้ในการที่จะตัดถนนเข้าสู่สถานที่แห่งนี้ คำนวณงบประมาณการค่าใช้จ่ายในโครงการทั้งหมดที่น่าจะเกิดขึ้น เช่น ราคาที่ดินที่จะกว้านซื้อ งบประมาณโครงการก่อสร้างอาคารที่พัก การบริหารจัดการที่พัก การประชาสัมพันธ์ผู้บริโภคน่าสนใจและมาเข้าพัก ฯลฯ